

Borowski, Eugeniusz

Sanktuarium Matki Bożej w Ostrożanach

Studia Teologiczne 4, 165-199

1986

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. EUGENIUSZ BOROWSKI

SANKTUARIUM MATKI BOŻEJ W OSTROŻANACH

Treść: Wstęp. I. Fundacja pierwszego kościoła w Ostrożanach; II. Kolejne świątynie; III. Łaskami słynący Obraz Matki Bożej; IV. Dzieje i formy kultu; V. Proboszczowie ostrożańscy; VI. Terytorium i ludność parafii; Zakończenie.

WSTĘP

Ostrożany leżą w województwie białostockim, niedaleko Drohiczyna n/B., dawnej stolicy Podlasia, a obecnie siedziby biskupa. Wieś z kościołem, usytuowanym na jej skraju, położona jest mniej więcej w połowie drogi między Siemiatyczami i Ciechanowcem, o dwa kilometry od szosy, łączącej oba te miasteczka. Pobliski dwór i okoliczne dobra ziemskie należały w XV w. do rodu Ostrożańskich, potem do Radziwiłłów, Radziszewskich, Bykowskich i Ciecierskich.¹

Nazwa ostrożany wywodzi się ze staropolskiego słowa „ostroża” to znaczy straż, lub od wyrazu „ostróg” – warownia.² Zdaje się to wskazywać na strategiczno-obronne znaczenie, jakie miały Ostrożany w okresie wczesnego osadnictwa mazowieckiego na Podlasiu w związku z konfliktami zbrojnymi Mazowszan z Jaćwingami, Rusinami i Litwinami. Pierwsze wzmianki o Ostrożanach pochodzą z XV w. i związane są z fundacją tutejszej świątyni.³

¹ Wykaz skrótów:

ADD – Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie
SAD – Archiwum Diecezjalne w Siedlcach
LMS – Archiwum Księżych Misjonarzy w Krakowie
ADzB – Archiwum Dziekana Bielskiego
ADzD – Archiwum Dziekana Drohickiego
APD – Archiwum Parafii w Drohiczynie
APO – Archiwum Parafii w Ostrożanach
APS – Archiwum Parafii w Siemiatyczach
APP – Archiwum Parafii w Perlejewie
APW – Archiwum Parafii w Winnej.

APO III/Q/-1595, Potwierdzenie aktu fundacyjnego kościoła w Ostrożanach z 1450 r., dokonane w Aktach Ziemskich Drohickich; APO VIII/R-1670 r. Urzędowe potwierdzenie testamentu sporządzonego w 1667 r. przez Aleksandra Radziszewskiego; APO VI/K-1700, Kopia kontraktu między kasztelanem podlaskim Mikołajem Bykowskim a cieślą Jakubem Faustem dotyczącego budowy kościoła w Ostrożanach; *Słownik Geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 8, Warszawa 1886, s. 730.

² M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Wrocław 1974, s. 149–150; I. Halicka, *Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostoczczyzny, dzierżawcze, patronimiczne*, Warszawa 1976 r., s. 132.

³ APO III/Q/1595, Potwierdzenie aktu fundacyjnego kościoła w Ostrożanach z 1450 r., dokonane w Aktach Ziemskich Drohickich.

Pod względem kościelnym ta część Podlasia należała aż do trzeciego rozbioru Polski do diecezji łuckiej.⁴ Odcięta od macierzystej diecezji przez Zabór Pruski, weszła w skład nowo utworzonej diecezji węgierskiej.⁵ Po traktacie Tylżyckim znalazła się w archidiecezji mohylowskiej w ramach archidiakonatu białostockiego.⁶ Od połowy XIX w. włączona została do diecezji wileńskiej.⁷ W 1925 r., bullą *Vixtum Poloniae unitas*, powołana została do życia diecezja pińska, do której obok Polesia weszła też część Podlasia zwana „Bielszczyzną”,⁸ a więc i dekanat drohiczyński, do którego należą Ostrożany. Po drugiej wojnie światowej, w związku ze zmianami granic państwa, w Drohiczyźnie n.B. znalazła swoją siedzibę od 1950 r. Kuria Diecezjalna.

I. FUNDACJA PIERWSZEGO KOŚCIOŁA W OSTROŻANACH

Początki chrześcijaństwa na Podlasiu wiążą się zapewne z wyprawą misyjną świętego Brunona z Kwerfurtu, który działał wraz z towarzyszami mu 18 zakonnikami benedyktynskimi na pograniczu Prus i ziem Jaćwingów. Ponięśli oni śmierć męczeńską w 1009 r.¹⁰ Docierało tu również chrześcijaństwo ze Wschodu wraz z osadnictwem ruskim.¹¹ Jeśli wierzyć relacji W. Kadłubka z wyprawy Kazimierza Sprawiedliwego na Drohiczyn, w 1192 r. przeważał tu jeszcze żywioł pogański.¹² Wraz z falami osadnictwa mazowieckiego i ruskiego, krzyżowały się na Podlasiu w XII w. wpływy Kościoła Katolickiego i Cerkwi Prawosławnej. W pierwszej połowie XIII w. działalnością swą objęli te tereny Bracia Dobrzyńscy osadzeni w 1238 r. przez księcia Konrada Mazowieckiego w Drohiczyźnie.¹³ W XIV w. docierali tu Franciszkanie, którzy mieli zdaniem Kurczewskiego już od 1350 r. swój konwent w Drohiczyźnie.¹⁴ Po utworzeniu na progu XV w. parafii w Perlejewie Ostrożany weszły w jej skład.¹⁵

Dwaj bracia, właściciele tutejszych włości, Bartłomiej i Daćbóg Ostrożańscy ufundowali pierwszą świątynię w Ostrożanach, filialną jeszcze w stosunku do parafialnej w Perlejewie. Poświadcza to dokument fundacyjny, sporządzony w Ostrożanych w niedzielę po uroczystości Rozesłania Apostołów w 1450 r. Oto treść tego dokumentu w tłumaczeniu na język polski: „W Imię Pańskie Amen. My Bartłomiej z Daćbogiem dziedzice na Ostrożanach czynimy wiadomym wszystkim, którym wiedzieć należy, czytającym to pismo, że w tejże wsi Ostrożany, dla zbawienia naszych dusz fundujemy nowy kościół ku czci Narodzenia Błogosławionej Maryi Dziewicy, Błogosławionych Apostołów Piotra i Pawła a także Świętego Marcina – Chwalebego Wyznawcy. Uposażamy ten kościół 2-ma włókami ziemi znajdującymi się na różnych polach. Najpierw uposażamy kościół dwiema włókami ziemi na których jest zbudowana świątynia wraz z ogrodem naprzeciw kościoła i karczmą. My Bartłomiej zastrzegamy tylko plac pod naszą karczmą, a na drodze zamiany damy w miejsce tego inny. Pozostałe włoki na innych polach, jakie będą podobaly się co do długości i szerokości wraz z łąkami, które tam się znajdują. Ten kościół zaś tak przez nas uposażony oddajemy i powierzamy za zgodą księdza biskupa Wielebnemu Mężowi księdzu Jakubowi, plebanowi z Perlejewy, gdyż tę świątynię fundujemy na terenie jego parafii. Z tego też powodu, aby nie wydawało się że ubożona została parafia w Perlejewie, zapisujemy mu nasz kościół jako filialny i to aż do jego śmierci.

⁴ L. Królik, *Organizacja diecezji łuckiej i brzeskiej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983, s. 95–103.

⁵ J. Wysocki, *Kościół Katolicki pod zaborem pruskim*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, Poznań – Warszawa 1979, s. 142–143, 145–146.

⁶ J. Wysocki, *Kościół Katolicki w zaborze rosyjskim w latach 1772–1815*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, Poznań – Warszawa, 1979, s. 215–217.

⁷ ADzB/VI/L-1848., Kopia Bulli Piusa IX o rozgraniczeniu diecezji katolickich tacińskiego obrządku w Imperium Rosyjskim z 3 VII 1848 r.

⁸ Miesięcznik Diecezji Mińskiej, 11–12/1925, s. 5.

⁹ *Spis kościołów parafii oraz duchowieństwa diecezji w Drohiczyźnie n.B.*, Drohiczyn n/B 1976, s. 97–98.

¹⁰ K. Radoński, *Święci i błogosławieni Kościoła Katolickiego*, Warszawa 1941, s. 72; W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, Poznań 1962, s. 137–143; *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, t. 1, Kraków 1966, s. 19–19, 83–84, 86–88; *Historia Kościoła w Polsce*, t. 1, cz. 1, Poznań – Warszawa 1974, s. 25–26; *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, s. 1110; W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Łódź 1982, s. 388–390.

¹¹ K. Burek, *Starożytnicy i archeolodzy*, Olsztyn 1977, s. 78–79; K. Musianowicz, *Drohiczyn od VI do XIII wieku. Dzieje i kultura*, Białystok 1982, s. 53–54.

¹² *Mistrz Wincentego Kronika Polska*, Warszawa 1974, s. 208–209.

¹³ J. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów papieskich, cesarskich królewskich, księżyccy, uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów*, t. 1, Wilno 1860, s. 63; K. Górski, *Zakon Krzyżacki a powstanie państwa pruskiego*, Wrocław 1977, s. 29–30.

¹⁴ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*, Wilno 1912, s. 243.

¹⁵ APP III/1-1473, Kopia dokumentu donacyjnego Pawła Dursa na rzecz kościoła perlejewskiego, §. 110; APO III/Q/1595, Potwierdzenie aktu fundacyjnego kościoła w Ostrożanach z 1450 r.

Po śmierci zaś jego, nasz ostrożański kościół będzie wolny i oddzielony od parafii perlejewskiej. Naszemu proboszczowi Jakubowi dajemy wszelką władzę i prawo posiadania, jak to w tym uposażeniu kościoła zostało podane. Na świadectwo czego zawieszono zostały nasze pieczęci w obecności świadków: Stanisława z Sobolów, Stefana z Łopusza, Taliboga i Wojciecha z Jaszczółtów i innych godnych wiary osób. Dan w Ostrożanach w niedzielę po rozestaniu Apostołów, Roku Pańskiego 1450¹⁶.

W dokumencie erekcyjnym, wystawionym 8 I 1451 r. w Ostrożanach, biskup łucki Andrzej z Płońska utrzymał filialny charakter ostrożańskiego kościoła ze względu na prawa proboszcza Jakuba z Perlejewy, równocześnie jednak zakreślił już granice terytorialne przyszłej parafii, ze wsiami: Grodzisk, Smarklice, Smorczewo, Zdzichy, Krakówki, Jaszczółty, no i oczywiście Ostrożany.¹⁷ Usamodzielnienie się Ostrożan jako parafii musiało nastąpić u schyłku XV w., gdyż jeszcze w 1473 r. żył pleban perlejewski Jakub.¹⁸

O wystroju wewnętrznym pierwszego ostrożańskiego kościoła dowiadujemy się nieco z inwentarzy, sporządzonych w 1666, 1670 i 1680 r. przez ówczesnego proboszcza ostrożańskiego ks. Floriana Sadowskiego.¹⁹ Podczas, gdy w 1666 r. w ostrożańskiej świątyni były tylko trzy ołtarze: „Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej Ostrożańskiej, drugi różańca świętego i trzeci Imienia Jezusa”,²⁰ to w czternaście lat później przybyły jeszcze cztery: Świętej Anny, Świętego Józefa, Ukrzyżowania Pana Jezusa i Świętego Floriana.²¹ Wzmiankowany w 1666 r. obraz Ostrożańskiej Matki Bożej cieszył się już wtedy szczególną czcią, czego wyrazem były srebrne korony i liczne wota.²²

¹⁶ APO III/Q-1595, Potwierdzenie aktu fundacyjnego kościoła w Ostrożanach z 1450 – „In Nomine Domini Amen. Nos Bartholomeus cum Daczbogio haeredes in Ostrożany notum facimus univrsis quibus expedit litteram ipsam inspecturis, quomodo in eadem villa Ostrożany propter salutem animarum nostrarum Ecclesiam noviter fundamus in honorem Nativitatis Beatae Virginis Mariae et in honorem Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, nec non Sancti Martini Gloriosi Confessoris, eandem dotamus duobus mansibus in qualibet campo iacentibus, primos duos mansos in quibus fundata est Ecclesia cum horto, ex opposito Ecclesiae et taberna in dotalitio Ecclesiae. Solum nos Bartosius in eodem dotalitio Ecclesiae pro nostra taberna arcam servamus et loco istius commutationem aliam reponimus et mansos alios in aliis campis prout limitabunt longe et late secundum suas differentias currentes cum pratis, quas ili fiunt in dictis mansibus. Quam quidem Ecclesiam sic per nos fundatam et dotatam de consensu Domini Episcopi, contulimus et promissimus Honorabili Viro Domino Jacobo Plebano de Perlewo quia eandem Ecclesiam in eius parochia fundamus et adeo ne per nos videatur esse despoliata ipsius Ecclesia in Perlewo, nostram ei adscribimus in filiam, dumtaxat ad mortem eius et post mortem ipsius nostra Ecclesia in Ostrożany erit libera et soluta ab Ecclesia Pierlevisi et eidem Jacobo Plebano nostro omnimodam potestatem et possessionem uti in dicto dotalitio Ecclesiae possidenti. In eius rei testimonium sigilla nostra sunt appensa praesentibus testibus Stanislawo de Sobole, et Stephano de Łopusze, Talibogio et Alberto de Jaszczółty ceterisque fide dignis testibus immissis. Datum in Ostrożany die Dominico proximo post f. Dimissionis Apostolorum Anno Domini Millesimo Quadragesimo Quinquagesimo. Hoc privilegium est ablatum ad Acta Terrestria Drohiciensia.”

¹⁷ APO III/Q, Liber iurium simul et visitationum, s. 2: „Erectio Ecclesiae Ostrożanensis. In Nomine Domini Amen. Nos Andreas Dei Gratia Episcopus Luceoriensis Universis et Singulis Notum facimus quoniam Nobilis Dominus Andreas et Bartholomeus Haeredes in Ostrożany nobis intulerunt supplicium uti in eadem eorum villa Ostrożany ecclesiam erigeremus, ad quorum petita ex consilio Capituli nostri ereximus. Veniens Gnosus Jacobus Plebanus de Pierlewo revocavit ex eo quia in ejus parochia ereximus assignandam spoliationem suae Ecclesiae. Verum nos, cum praedictis collatoribus ne iniuria sibi plebano et Ecclesiae eius oriatu consilio matura percepta propter queram quam solet in foro spirituali saepius inferri, convenire eidem Domino Jacobo eandem Ecclesiam in Ostrożany cum decimis manipularibus tam ex praediis quam villis ad eadem pertinentes ac aliis omnibus proventibus de iure spectantium una cum cura animarum nostrarum aedemque uti vero et legitimo pastori usque ad mortem ipsius una cum Collatoribus commissimus et contulimus, cui quidem Domino Plebano, Grodzisko, Smarklice suae Ecclesiae Parochiali ab antiquo spectantes et etiam Smorczewo, Koski, Zdzichy, Krakówki, Jaszczółty ad Ecclesiam Ostrożanensem adduxit et applicavit causa suae salutis, in cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentem suspendimus. Datt. in Ostrożany, Feria tertia infra octavas Epiphaniae Anno Domini Millesimo Quadragesimo Quinquagesimo Primo. Praesentibus Gnosis Dobieslawo Plebano Drohiciensi, Michaelae vicario eiusdem Ecclesiae, Religioso Joanne Gvardiano de Ruda et Provido Clemente Sasul et aliis pluribus contra praemissa constitutis. Hoc Privilegium est oblatum et susceptum ad Acta costrensia Drohiciensia ad instantiam Reverendi Alberti Thurzewski Plebani Ostrożanensis 1635”.

¹⁸ O biskupie łuckim Andrzeju por. Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrz. łac. przedrozbiorowej Polski*, Rzym 1954, s. 15.

¹⁹ APO III/I-1473, Kopia dokumentu donacyjnego Pawła Dursa, s. 110.

²⁰ APO III/I – Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach 1666 r.; APO III/I – Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach 1670 r.

²¹ APO III/I-1666.

²² APO III/I.1670. Inwentarz zawiera uzupełnienie „Auctio suppellactilis Ecclesiae Ostrożanensis” z roku 1680, s. 5–6.

²³ APO III/I-1666, „Tabliczek dawnych kościelnych srebrnych do ołtarza wielkiego pięć, przybyłość. Korony dwie wielkie srebrne złociste z kamieniami na obrazie Najświętszej Panny”.

II. KOLEJNE ŚWIĄTYNIE W OSTROŻANACH

W drugiej połowie XVII w. stan ostrożańskiego kościoła był zdecydowanie zły, skoro kasztelan podlaski Aleksander Radziszewski właściciel dóbr i kolator świątyni pisał w testamencie: „Na poprawę kościoła drzewa dać y rzemieślników zapłacić według umowy. Nowy kościół życząc prędko postawić i sukcesora mego obowiązującą”.²³ Wola testatora co do budowy świątyni w Ostrożanach spełniona została przez spadkobierców w 1700 r. Kasztelan Podlaski Mikołaj Bykowski, dziedzic na Ostrożanach, za pośrednictwem stolnika podlaskiego Jana Radziszewskiego zawarł 14 III 1700 r. kontrakt z „Panem Jakubem Faustem obywatelem węgrowskim, architektem”, w sprawie budowy kościoła w Ostrożanach.²⁴ „Pan Mikołaj na Bykach Bykowski, Kasztelan Podlaski, biorąc przed się chwałę Bożej pomnożenie... y widząc w dobrach swoich Ostrożanach kościół upadający, jako Collator, nowy kościół ze dwiema kaplicami, nad którymi powinni być kopuły z krzyżami, a najwyższa kopuła powinna być na środku kościoła... pod tymże tytułem Narodzenia Najświętszej Panny, jako stary kościół, wystawić postanowił”. Zgodnie z umową, Jakub Faust otrzymał tytułem wynagrodzenia za pracę przy wznoszeniu świątyni 1440 złotych polskich oraz szereg świadczeń w naturze. Fundator domagał się, by nowy kościół był „tak wielki jak ten stary... ze dwiema kaplicami równymi sobie...”²⁵ Druga świątynia ostrożańska miała kształt łacińskiego krzyża, w którego ramionach usytuowane zostały dwie kaplice. Łącznie było w tym kościele 7 ołtarzy. W głównym, rzeźbionym w drewnie, częściowo złożonym, ozdobionym figurami świętych: Piotra, Pawła, Jana, Kazimierza, Mikołaja, Floriana i ośmiu aniołów, umieszczono obraz Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Łaskami słynący wizerunek Matki Bożej Ostrożańskiej przeniesiony został do południowej kaplicy, na ołtarz różańcowy między rzeźby przedstawiające świętego Joachima i świętego Józefa. Dwa dalsze ołtarze w tej kaplicy poświęcone były świętemu Józefowi i świętym Aniołom Stróżom. W drugiej kaplicy, północnej, znajdowały się również trzy ołtarze: Ukrzyżowanego Pana Jezusa, świętej Anny i świętego Antoniego Padewskiego. W głównej nawie, na belce tęczowej umieszczone były rzeźby Ukrzyżowanego Zbawiciela, Matki Bożej i świętego Jana Ewangelisty.²⁶

Nie wiadomo dokładnie, czy na skutek błędu w sztuce ciesielskiej, czy w wyniku użycia nieodpowiedniego budulca, czy też z powodu zniszczeń związanych z najazdem wojsk moskiewskich, a być może zadziaływały wszystkie te przyczyny łącznie, po 58 latach od wzniesienia budowli, stan świątyni ostrożańskiej był zdecydowanie zły.²⁷ Było to tym bardziej alarmujące, że w tym czasie rozwijał się bardzo szeroko kult Ostrożańskiej Matki Bożej, a kościół odbarowywany był wieloma zapisami i ofiarami.²⁸ Stolnik drohicki, Ignacy Ciecierski, dziedzic na Ostrożanach, ufundował tu w 1758 r. trzeci Kościół, istniejący do dziś.²⁹ Budowniczym świątyni był mieszczanin siemiatycki Piotr Prawda.³⁰ Kościół został wzniesiony w kształcie prostokąta, podzielonego wewnątrz na trzy nawy i dwie zakrystie. Dach wieńczyła jedna kopuła. Konsekracji tej świątyni dokonał biskup Jan Szykowski, sufragan łucki w dniu 7 IX 1783 r.³¹ W tym trzecim już z rzędu, ostrożańskim kościele, cudowny obraz Matki Bożej umieszczony został w głównym ołtarzu. Cztery boczne ołtarze poświęcone były Ukrzyżowanemu Zbawicielowi, Niepokalanemu Poczętej Dziewicy Maryi, Świętej Annie i świętemu Józefowi. Ozdobą świątyni stała się rzeźbiona ambona w kształcie łodzi, ufundowana przez ks. prob. H. Gedermana w drugiej połowie XVIII w.³² Inwentarz z 1807 r. wymienia jeszcze ołtarz świętego Jana Nepomucena, tak opisując wnętrze kościoła: „Ołtarzów w kościele wszystkich jest sześć. Wielki ołtarz snycerskiej roboty w części złożony. W nim obraz Matki Boskiej P. Jezusa piastującej, doskonałego pędzla, sukienką srebrną pokryty. Drugi na drzewie malowany Zwiastowania Anielskiego, którym się pierwszy zasuwa. Trzeci obraz nierównie mniejszy, owalny w gloryi ołtarza, S. Trójcy. Drugi ołtarz poboczny P. Jezusa Ukrzyżowanego. Trzeci św. Anny Samotrzeciej. Czwarty,

²³ APO VIII/R-1670, Urzędowe potwierdzenie testamentu sporządzonego w 1667 r. przez Aleksandra Radziszewskiego, s. 3.

²⁴ APO VI/K-1700, Kopia kontraktu.

²⁵ Tamże, s. 1.

²⁶ APO III/I-1744, Status Modernus Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 12.

²⁷ APO XIII/Y-1744, Decretum Reformationis Ecclesiae Ostrożanensis, s. 17; APO XIII/Y-1750, Decretum Reformationis Ecclesiae Ostrożanensis, s. 43.

²⁸ APO I/B 1711-1743, s. 94, Benefactorum pia opera per me Simonem Poraziński a possessione mea nempe in anno 1710 a die 3-tia 8-bris inchoata et conscripta.

²⁹ APO III/I - 1769.. Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 2.

³⁰ APO I/B - Księga chrztów parafii Ostrożany z lat 1743-1763, s. 61 - AD. 1756 „Levantibus a Sacro Fonte Honesto Petro Prawda incola Oppidi Siemiatyce pro tunc Architecto Ecclesiae Ostrożanensis”.

³¹ APO III/I-1791, Status Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 1.

³² Tamże, s. 2, „Ambonem, sub moderno Rectore, arte statuaria, rostrum navis cum velo et an quina repraesentans, et sumptu eiusdem pictura olearia adornatum”.

Najświętszy Niepokalany Poczęcia, dwunastą gwiazdami srebrnymi, około głowy ozdobiony, doskonałego malowania. Piąty Św. Jana Nepomucena, tegoż samego pędzla. Szósty ołtarz Św. Józefa, P. Jezusa piastującego, dwiema koronami srebrnymi złożonymi przyozdobiony.³³

W 1875 r. przybył jeszcze obraz świętego Mikołaja namalowany najprawdopodobniej przez Wojciecha Gersona, zasłaniający umieszczony w bocznym ołtarzu krucyfiks. W tymże roku doszedł jeszcze nowy obraz Świętej Anny.³⁴ Nad chrzcielnicą był stary obraz świętego Jana Chrzyciela, malowany na desce.³⁵ Na ścianach wisiały obrazy: Świętego Józefa, M. B. Różańcowej i M. B. Częstochowskiej.³⁶ Inwentarz w 1939 r. wspomina jeszcze o obrazie Matki Bożej z Lourdes namalowanym przez Pieńkowskiego.³⁷ Na chórze znajdowały się 8-mio głosowe organy.³⁸

Nierozwikłaną zagadką stanowi wzmianka zawarta w dokumencie z 1675 r., w którym Tomasz Skiwski za sumę 20.000 złotych polskich oddaje w zastaw ks. Florianowi Sadowskiemu wieś „Moczydły Zalesie i Lachowskie” Właściciel zastawionych dóbr stwierdza: „A imci Xiędzu Plebanowi Ostrożańskiemu i altarzyście jego wolno będzie kościółek na dobrach Moczydłach pobudować y tam Mszę Świętą odprawiać”.³⁹ Brak innych przekazów nie pozwala stwierdzić, czy rzeczywiście zbudowana została w tym czasie filialna kaplica w Moczydłach, czy też był to tylko projekt, który nie doczekał się nigdy realizacji.

III. ŁASKAMI SŁYŃĄCY OBRAZ MATKI BOŻEJ OSTROŻAŃSKIEJ

Cudowny Obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem w Ostrożanach: „Malowany olejno na płótnie, przykryty częściowo sukienką srebrną, pozłacaną w ołtarzu głównym. Matka Boska na lewym ramieniu podtrzymuje Dzieciątko, w prawej trzyma berło. W górze w tle dwa aniołki uskrzydłone podtrzymują koronę nad głową M. Boskiej. Tło w kolorze ugrowym z chmurkami. Rama drewniana ażurowa, ornamentowana w liście, złożona”.⁴⁰ Namalowana została tylko górna część obrazu, stąd też sukienka, niegdyc rzeźbiona w drewnie i drapowana materią a od połowy XVIII w. srebrna, stanowi integralną część wizerunku Ostrożańskiej Matki Bożej.⁴¹

Pierwsze wzmianki o tym obrazie pochodzą z połowy XVII w. W dokumencie „Registr apparatów Kościoła Ostrożańskiego”, sporządzonym w 1666 r. przez ówczesnego proboszcza ks. Floriana Sadowskiego, zawarta jest informacja o ostrożańskim obrazie Matki Bożej i znajdujących się przy nim wotach: „Tabliczek dawnych kościelnych, srebrnych do ołtarza wielkiego pięć. Przybyto sześć. Korony dwie wielkie, srebrne, złociste z kamieniami na obrazie Najświętszej Maryi Panny.”⁴² Wspomniane przez księdza Sadowskiego, dawne wota zdają się świadczyć o tym, że obraz Ostrożańskiej Matki Bożej był już w tym kościele na początku XVII w. Z dokumentu z 1670 r. dowiadujemy się, że na obrazie Matki Bożej jest „sukienka czerwona i błękitna, złotem i srebrem haftowana, korony dwie złociste. Tablic srebrnych większych cztery, tabliczek srebrnych mniejszych 6, kabłączki trzy srebrne, lubka srebrna, perełek małych sznurek i paciorki bursztynowe...”^{42a} W 1680 r. ofiarowano jeszcze jedną sukienkę safianową dla przyozdobienia obrazu.⁴³

³³ APO III/I-1807, Inwentarz kościelny i gruntowy probostwa ostrożańskiego, s. 11-12.

³⁴ APO III/I-1884, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 1.

³⁵ APO III/I-1807, Inwentarz kościelny i gruntowy probostwa ostrożańskiego, s. 12.

³⁶ APO III/I-1895, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 2.

³⁷ APO III/I-1939, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 11.

³⁸ PAO III/I-1791, Status Ecclesiae Parochialis Ostrożanenses, s. 2; APO III/I-1807, Inwentarz kościelny i gruntowy probostwa ostrożańskiego, s. 12. O fundacji „pozytywu” wspomina ks. Szymon Poraziński w APO I/B 1711-1743, s. 97.

³⁹ APO VIII/R-1675, „Ecclesiae Ostrożanensi per G. Thomam Skiwski intromissio 1675 anno”.

⁴⁰ Opis obrazu zawarty w piśmie wojewódzkiego konserwatora zabytków w Białymstoku Jerzego Tryburskiego z dnia 30 XII 1981 r. KD WKZ - 5330/4/81. Konserwator datuje obraz na „około XVII-XVIII w.” W świetle wzmianek o tym obrazie, zawartych w Inwentarzu Kościoła Ostrożańskiego z 1666 r. opinię tę trzeba uściślić. Obraz jest co najmniej z pierwszej połowy XVII w.

⁴¹ APO III/I-1744, Status modernus Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 12: „Na tym obrazie jest sukienka sculptorio modo elaborata, partim argento, partim auro depicta”; APO III/I-1969, Historia Obrazu Matki Bożej, s. 20: „Malowidło sięga tylko do połowy obrazu a reszta zwykle płótno, okryte srebrną szatą”. W cytowanym inwenturze APO III/I.1744, ks. Sz. Poraziński wyraża opinię iż Łaskami Słynący Obraz M.B. w Ostrożanach jest namalowany na wzór Matki Bożej Większej: „Cum Imagine B. Virginis Majoris Mariae in modum expressa et multum gratiosa ut testant vota argentea appensa circa Imaginem”.

⁴² APO III/I-1666, s. 1.

^{42a} „b” APO III/I-1670, s. 4.

⁴³ Tamże, s. 5, „Auctio Ornamentorum Ecclesiae Ostrożanensis post Visitationem”.

Początki szczególnego kultu Matki Bożej w Ostrożańskim Obrazie, podobnie zresztą jak pochodzenie samego malowidła nie są znane.

Legenda, przekazywana tu przez wieki z pokolenia na pokolenie, głosi, że na placu, gdzie dziś stoi kościół, objawiła się Matka Boże wśród starych lipowych drzew. Potwierdzeniem tego cudownego zdarzenia miał być ślad stopy Matki Najświętszej odcisnięty na dużym kamieniu, leżącym między drzewami. Kamień ten został użyty jako podstawa pod ołtarz w pierwszej ostrożańskiej świątyni.⁴⁴ Zainspirowani tym cudownym zdarzeniem, Bartłomiej i Daćbóg Ostrożańscy, podjęli i zrealizowali zamysł fundacji świątyni w swojej dziedzicznej wsi.

O żywym nabożeństwie pierwszych fundatorów tutejszej świątyni do Najświętszej Maryi Panny świadczy tytuł kościoła: „Narodzenia Matki Bożej”, zachowany przez ponad 535 lat.⁴⁵ Przejawem szczególnej czci do Matki Zbawiciela było erygowanie w 1661 r. bractwa różańca świętego przy ostrożańskiej świątyni.⁴⁶ Charakterystyczną cechą tego bractwa stanowiło to, że obok funkcji kulturowych pełniło ono zadania charytatywne.⁴⁷

Wyrazem narastania kultu Matki Bożej w Jej ostrożańskim wizerunku, a zarazem świadectwem tej niezwyklej czci, były liczne wota, zapisy i darowizny na rzecz świątyni, a zwłaszcza ku ozdobie ołtarza, w którym znajdował się obraz słynący łaskami. Wśród ofiarodawców, wdzięcznych Matce Bożej za łaski otrzymane za Jej pośrednictwem, znajdowały się osobistości wysoko postawione w hierarchii społecznej.⁴⁸ I tak 1710 r. kasztelanowa czernihowska Konstancja Fredrowa ufundowała do różańcowego ołtarza dwa antypedia, złotem i srebrem haftowane oraz bogaty zestaw szat liturgicznych. W tymże roku podczaszyna drohicka Aniela Kuczynska ofiarowała pieniądze na posadzkę z cegieł w ostrożańskiej świątyni.⁴⁹ Przybyły z Wielkopolski kasztelan nakielski Jan Gębicki wraz z żoną Barbarą, przyczynił się hojnymi ofiarami do pomalowania w 1712 r. obu kaplic w drugim ostrożańskim kościele. Małżonkowie ci sprawili też srebrną puszkę i wyszywane antypedium do ołtarza Matki Bożej.⁵⁰ W tymże roku starosta nurski, Jan Godlewski sprawił srebrny trybularz i ofiarował pieniądze na przyozdobienie świątyni.⁵¹ Cześniak żytomierski, Andrzej Włodek ofiarował kilka kompletów szat liturgicznych i srebrne wotum do ołtarza Ostrożańskiej Pani. Wiktoryn Kuczynski kasztelan podlaski ofiarował cegłę na posadzkę do świątyni.⁵² Stolnik drohicki Baltazar Ciecierski i jego żona Anna, osobiłwi dobrodzieje kościoła i czciciele Ostrożańskiej Matki Bożej, sfinansowali wykonanie srebrnej monstrancji, zakupili pozytywy do kościoła, sprawili szaty liturgiczne, cynowy krzyż procesjonalny wykonany w Gdańsku, pokryli też koszta ogrodzenia przykościelnego cmentarza.⁵³ Cześniak podlaski Konstanty Kuszell ofiarował płatki srebra i złota na wyłoczenie głównego ołtarza, pokrył koszta jego renowacji oraz naprawy naczyń liturgicznych. Jego żona Franciszka Kuszellowa ofiarowała złote monety na pozłocenie monstrancji. Łowczy Ziemi Bielskiej Stefan Zawisza ofiarował znaczną sumę pieniędzy na naczynia liturgiczne.⁵⁴ Administratorzy majątku ostrożańskiego Stanisław i Anna Jakubowscy ufundowali obraz i ołtarz świętego Antoniego oraz srebrne wotum do obrazu Matki Bożej. Administratorzy Grodziska, państwo Lewiccy ufundowali ołtarz świętej Anny. Wawrzyniec Gałęski, wdzięczny Matce Bożej Ostrożańskiej za łaskę powołania do nowicjatu OO. Jezuitów, ofiarował na tutejszą świątynię 100 złotych polskich. Stolnik nowogrodzki Maciej Niewiarowski przeznaczył pieniądze na wyłoczenie i pomalowanie ambony i chrzcielnicy. Zawiesił też srebrne wotum przy obrazie Matki Bożej.⁵⁵ Podobne ofiary i wota srebrne składali w początku XVIII w. u ołtarza Matki Bożej: miecznik gostyński Paweł Garwadzki, dzierżawca Pełchu Woliński, dzierżawca Skrzyszewa Kędrowski, administratorowa Płaterowa Sobolewska, administratorowa Żurobic – Anna Twarowska, chorążyna drohicka Franciszka Ossolińska, administrator Bryk Jakub Ciszewski, administrator dóbr ostrożańskich Michał Morzy, stolnikowa drohicka Teodora Ciecierska, księżna Joanna Woroniecka oraz wielu innych.⁵⁶ W długim

⁴⁴ APO III/1-1969, *Historia Obrazu Matki Bożej w Ostrożanach*, s. 20.

⁴⁵ Od fundacji w 1450 r.

⁴⁶ APO V/Fr-1661, Akt erekcyjny Bractwa Różańcowego w Ostrożanach.

⁴⁷ APO V/Fr-1792 r., Liber Archiconfraternitatis Sacratissimi Rosarii Reginae Caelorum et Dominae

B.V. Mariae in Ecclesia parochiali Ostrożanensi, s. 2–3 – „Elemosinarij”, „Visitatores Infirmorum”.

⁴⁸ APO I/B 1711–1743, s. 94 nn.

⁴⁹ Tamże, s. 94–95 „a”.

⁵⁰ Tamże, s. 95 „a”.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże, s. 95 „b”.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże, s. 96 „a”.

⁵⁶ Tamże, s. 96 „b” – 98.

szeregu ofiarodawców znajdujemy również wielu ludzi prostych i ubogich, niosących do stóp Ostrożańskiej Matki: obrusy, haftowane koronki, firanki itp.⁵⁷

Wśród wielu łask i cudów doznanych za przyczyną Ostrożańskiej Matki Bożej znajdują się i te, opisane w księdze zapoczątkowanej przez ks. proboszcza Szymona Leona Porazińskiego w 1710 r. a kontynuowanej do schyłku XVIII w.⁵⁸ Są tam między innymi takie adnotacje: „Roku Pańskiego 1759, Jaśnie Pani Teodora Ciecierska, stolnikowa Ziemi Drohickej, fundatorka osobiła kościoła, równym nakładem, wraz z ukochanym małżonkiem swoim Jaśnie Wielmożnym Panem Ignacym Ciecierskim, stolnikiem Ziemi Drohickej, sprawiła antypedium do Wielkiego Ołtarza i kolumny karmazynowe i niebieskiego koloru gradeturowe, na których lilie trzy szyte mają nad sobą napisy złotymi literami wyszywane: Dziewica przed poczęciem, dziewica w poczęciu, dziewica po poczęciu. Tegoż roku, taż Pani Stolnikowa, doznawszy cudu Najświętszej Matki w kościele naszym Łaskami Słynącej, ofiarowała tabliczkę srebrną”.⁵⁹ „Roku 1760 znowu doznawszy łaski Najświętszej Panny w nagłej potrzebie, to jest w niebezpiecznej dzieci swoich chorobie, a za przyczyną też Najświętszej Maryi Panny do zdrowia przywróconych, ofiarowała też Jaśnie Wielmożna Pani Dobrodziejka serce srebrne, na którym wryte dwa wiersze polskie, wyznające osobiłą ufnosć w protekcji Najświętszej Panny”. „Jaśnie Oświecona Księżna Pani Johanna Woroniecka, niebezpiecznie chora na nogę, gdy doznała łaski i protekcji Najświętszej Maryi Panny w przywróceniu pierwszego zdrowia, ofiarowała nóżkę srebrną”.⁶⁰ W 1760 r., dnia 30 lipca, na święto najświętszej Maryi Panny, J.W. Pani Stolnikowa Drohiccka nóżkę szczerzotłą ofiarowała na ołtarz Najświętszej Maryi Panny, dziękując za uzdrowienie puchnącej nogi”.⁶¹

To upowszechnienie się kultu i składanie wyrazów wdzięczności za łaski otrzymane za pośrednictwem Ostrożańskiej Matki Bożej ma najprawdopodobniej ścisły związek z cudownym ocaleniem parafii przed zarazą, która w 1710 r. dziesiątkowała ludność Podlasia.⁶² Podczas gdy w ościennych parafiach: Siemiatyczach, Pobikrach, Winnej, ludzie dotknięci „morowym powietrzem” ginęli setkami, to „za łaską Bożą i Opieką Najświętszej Maryi Dziewicy, w parafii ostrożańskiej zaraza dotknęła tylko jedną rodzinę”.⁶³ Co do tego komu należy zawdzięczać tę szczególną opiekę, parafianie ostrożańscy nie mieli najmniejszych wątpliwości.

Księża Misjonarze z Siemiatycz, którzy prowadzili na przełomie października i listopada 1724 r. misję w Ostrożanach, odnotowali w księdze misji, że znajduje się tutaj słynący łaskami obraz Matki Bożej.⁶⁴ Niezwykłe łaski, uzdrowienia, nawrócenia i inne cuda dokonujące się tutaj za wstawiennictwem Najświętszej Dziewicy, jak też narastające objawy czci okazywanej Matce Bożej w znaku ostrożańskiego obrazu, skłoniły ks. proboszcza Szymona Leona Porazińskiego do przedstawienia tego wizerunku biskupowi łuckiemu Franciszkowi Antoniemu Kobielskiemu wizytującemu w 1744 r. parafię ostrożańską, jako „wielce łaskami słynącego”.⁶⁵

Zasięg kultu słynącego łaskami obrazu Ostrożańskiej Matki Bożej wykraczał w XVIII w. daleko poza granice województwa podlaskiego.⁶⁶

Konsystorz janowski pozwolił na przetopienie części wot srebrnych i sporządzenie srebrnej sukienki na cudowny obraz Ostrożańskiej Matki Bożej.⁶⁷ Wspomina o tym w inwentarzu z 1769 r. proboszcz ostrożań-

⁵⁷ Tamże, s. 98–99.

⁵⁸ W Księdze chrztów APO I/B 1710–1743, znajduje się wykaz na s. 94–101: „Benefactorum pia opera”, z lat 1710–1780.

⁵⁹ Tamże, s. 100.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże, s. 101.

⁶² APW I/B/2, s. 24 „b”: „AD. 1710. In Ciechanowiec z powietrza umarło Żydów 100. Praedictis duobus mensibus pestis grassabat in Koce Schaby tantum in quibus mortui sunt homines numero sexaginta septem... Postea w Zempkach, gdzie umarło 27. Tandem u mnie na poświętnym in Septembri umarło ludzi dziesięcioro... APS I/B/1, s. 47: „AD. 1710. Hic Pestis invaluit Siemiatycis haec afflictio misera, domibus, desertis, fugiente populo... Tu dopiero powróciłem do Siemiatycz, trupa z gór zrzucić, z domów wynosić umarłych, kości walające się uprzętać, proprio sumpta najmując kopacze, grzesić kazałem”. Por. przyp. 63.

⁶³ APO I/B 1710–1743, s. 3, AD 1710 Pestilentia invaluerat per totam Poloniam cum ingenti clade populorum per villas oppides, civitatesque varias Clementia tuam Divina et Patrocinio B. Virginis in Parochia Ostrozanensi unica domus in villa Borzimy apparuit infecta.”

⁶⁴ LMS, s. 22, „A.D. 1724, Ostrożany... Populos in hac Parochia pauperimus in devotione praecipue in Cantu erga B.M. Virginem ibi enim extat Imago gratiosa...”

⁶⁵ APO III/I-1744, Status modernus Ecclesiae Parochialis Ostrozanensis, Spis kościołów parafii oraz duchowieństwa diecezji w Drohiczynie n/B, Drohiczyn 1976, s. 97.

⁶⁶ APO III/I.1769, s. 3.

⁶⁷ Tamże.

ski Henryk Gederman: „Inne wota srebrne stopione na sukienkę dla ozdoby obrazu Najświętszej Panny Łaskami Słynącej.”⁶⁸ Wagę tej srebrnej szaty oszacowano w inwentarzu w 1895 r. na „30 funtów i 25 łutów”, czyli na około 12 kg.⁶⁹ Szereg inwentarzy kościelnych zwraca uwagę na to, że jest to obraz „doskonałego pędzla”.⁷⁰ Konwersje z judaizmu, jakie tu miały miejsce, to jeszcze inny rodzaj niezwykłych łask, wyjednywanych przez Ostrożańską Matkę Bożą.⁷¹ Każdorazowe uroczyste odsłonięcie i zasłonięcie obrazu przeżywali bardzo głęboko wierni zebrani w świątyni ostrożańskiej. Obchodzili na klęczkach ołtarz matki Bożej, śpiewali ku Jej czci specjalne pieśni.⁷² Tłumny napływ wiernych, szeregi penitentów przy konfesjonałach, kazały proboszczom ostrożańskim szukać pomocy nie tylko w miejscowym altaryzycie różańcowym oraz wikariuszu, lecz także w doraźnej posłudze duszpasterskiej zakonników.⁷³

W okresie zrywów narodowych: insurekcji kościuszkowskiej, wojen napoleońskich, powstania listopadowego i styczniowego, ujawniła się jeszcze jedna cecha ostrożańskiego sanktuarium Matki Bożej. Stało się ono ogniskiem patriotyzmu. Procesjonalnie witano tu uczestników powstania styczniowego.⁷⁴ Odprawione zostało dla nich specjalne nabożeństwo przed matką Bożą i udzielone błogosławieństwo. Zapłacił za to miejscowy proboszcz zsyłką na Sybir.⁷⁵ Kolejnych 17 proboszczów lub administratorów kościoła ostrożańskiego było represjonowanych zsyłkami, więzieniem, pozbawieniem stanowiska, grzywnami pieniężnymi za postawę patriotyczną określoną przez zaborców, jako „fanatyczną niechęć do wszystkiego co rosyjskie”.⁷⁶

Ogromne zasługi dla ożywienia kultu Ostrożańskiej Pani położył w okresie międzywojennym i powojennym ks. proboszcz Jan Auder, poeta i śpiewak matki Bożej.⁷⁷ Podczas wizytacji kanonicznej, 13 VIII 1927 r., sługa boży Biskup Zygmunt Łoziński modlił się długo w noc przed cudownym obrazem Matki Bożej w ostrożańskim kościele.⁷⁸ Do niezwykłych wydarzeń należał w latach okupacji pomyślny rezultat interwencji i poręczenia ks. Jana Audera za 17 mężczyzn aresztowanych przez niemieckich żołnierzy „Wehrmachtu” i skazanych 24 VI 1941 r. na śmierć przez rozstrzelanie. Był to bezprecedensowy wypadek, kiedy prośba księdza, skłoniła oficera niemieckiego do odwołania wydanego już wyroku. Ocaleni wiedzieli, komu w istocie zawdzięczają swoje ocalenie.⁷⁹

Zachowanie bez uszczerbku drewnianej świątyni z cudownym obrazem Matki Bożej, mimo iż w czasie drugiej wojny światowej aż cztery razy przetaczał się tędy front, uważają ostrożańscy parafianie za widomy znak opieki Najświętszej Maryi Panny.⁸⁰

⁶⁸ APO III/I-1895, s. 1. Por. APO III/I-1939, s. 11.

⁶⁹ APO III/I.1807, Inwentrz kościelny i gruntowy probostwa ostrożańskiego, s. 11: „Obraz Matki Boskiej Pana Jezusa piastującej, doskonałego pędzla”; APO III/I.1819, Stan kościoła parafialnego ostrożańskiego, s. 18; APO III/I.1828, Wizyta generalna kościoła ostrożańskiego, s. 49; APO III/I.1829 Wizyta generalna parafialnego ostrożańskiego kościoła, s. 63.

⁷⁰ APO I/B – Księga chrztów parafii ostrożańskiej z lat 1711–1/43, s. 19; „A.D. 1718 Ego Siomon Poraziński... baptisavi puerum nomine Josephum filium Judeorum, nempe arendarii Taberne Ostrożanensi”; APO I/B – Księga chrztów parafii ostrożańskiej z lat 1/43–1/63, s. 46; „A.D. 1/53... baptisavi puerum annorum circiter 14 ex Judaismo conversum nomine Josephi Francisci Joanni”; Tamże, s. 50; A.D. 1/67... baptisavi catechumenam ex Judaismo conversam nomine Barbaram”; APO I/B – Księga chrztów parafii ostrożańskiej z lat 1811–1824, s. 55; „A.D. 1816... baptisavi puellam septem decem annorum vitae ex Judaismo ad fidem catholicam conversam, nomine Mariannam Magdalenam Praxedam cognomine Białostocka origine de villa Wiercień”; Tamże, s. 95 „A.D. 1820... baptisavi puellam 19 annorum natam, de villa Małyśczyń oriundam a perfidia Hebraica ad fidem unice salvificam, Romano Catholicam, universam, in eaque sufficienter instructam, nomine Margaritam Antoniam Ciecchanowiecka cognominatam”.

⁷¹ LMS, Liber Missionum Domus Siemiaticensis 1/20–1/83, s. 22; APO III/I-1/44, Status modernus Ecclesiae Parochia Ostrożanensis, s. 13; APO III/I-1939, s. 5. Por. przypis 64.

⁷² Przybywali tu z pomocą duszpasterską: augustianie, bazylianie, benedyktyni, cystersi, dominikanie, franciszkanie, jezuiti i lazaryści. Por. aneks.

⁷³ P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915*, cz. 2, t. 3, Sandomierz 1936, s. 15/.

⁷⁴ Tamże, s. 156–158.

⁷⁵ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 2, s. 532. Por. Piąty rozdział niniejszego opracowania „Proboszczowie Ostrożańscy” w latach 1835–1911.

⁷⁶ APO I/B 1/11–1/43, s. 94–96. Na liście dobrodziejów kościoła i czcicieli Ostrożańskiej Matki Bożej znajdują się: kasztelan nakielski Jan Gembicki, kasztelanowa czernihowska Katarzyna Fredrowa, cześnik żytomierski Andrzej Włodek stolnik nowogrodzki Maciej Niewiarowski.

⁷⁷ Bliższe dane o działalności ks. J. Audera w rozdziale V, o ostrożańskich proboszczach.

⁷⁸ APO XIII/Y-1927, Wizytacja kanoniczna kościoła parafialnego w Ostrożanach przez bp Zygmunta Łozińskiego.

⁷⁹ Relacja ks. Henryka Kardasza dr teologii, profesora Wyższego Seminarium Duchownego w Drohiczynie, dziekana i proboszcza w Brańsku, przyjaciela i powiernika ks. J. Audera. Relacja na piśmie Jana Zalewskiego, dawnego zakrystiana z Ostrożan przechowywana w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.

⁸⁰ Poświadcza to fragment pieśni ku czci M.B. Ostrożańskiej: „Tak wiele burz wśród wojen tu szalało, mieszkanko Twe cudownie ocalało”.

W maju 1984 r., podczas wizyty nuncjusza apostolskiego do specjalnych poruczeń ks. arcybpa Luigi Poggi w diecezji w Drohiczyne n/B., dostojny gość odwiedził także sanktuarium Matki Bożej w Ostrożanach. Ze łzami wzruszenia uczestniczył w uroczystym odsłonięciu cudownego obrazu, słuchał różnych pieśni ku czci Ostrożańskiej Pani, skupiony wpatrywał się w Jej błogosławione oblicze. Był to wielki dzień dla tego sanktuarium. Osobisty wystąpił Ojca Świętego Jana Pawła II oddawał hołd Matce Bożej w Jej Ostrożańskim Obrazie.⁸¹

IV. DZIEJE I FORMY KULTU

Nabożeństwo do Matki Bożej było czynnikiem dynamizującym życie religijne parafian ostrożańskich i przybywających pielgrzymów. Rozwijały się tu bogate i różnorodne formy kultu maryjnego.

Porządek nabożeństw niedzielnych i świątecznych w ostrożańskim kościele zawierał, wedle zachowanych z XVIII w. świadectw, szereg elementów maryjnych. Już w sobotę śpiewano po niesporach litanie do Najświętszej Maryi Panny przed łaskami słynącym obrazem. W niedzielę lub święta o 7 rano, po odprawieniu przez kapłana *matutinum*, u budy szpitalni śpiewali pieśni ku czci Matki Bożej: „Bogurodzica” i „Korona Błogosławionej Dziewicy”. Następnie lud śpiewał różaniec a kapłan odprawiał w tym czasie cichą mszę przed Cudownym Obrazem.⁸²

Już u podłoża fundacji pierwszej świątyni w Ostrożanach leżała głęboka cześć braci Bartłomieja i Daćboga do Bogarodzicy, której dedykowali wzniesiony przez siebie kościół. Wota, korony na obrazie wzmiankowane są w połowie XVII w., a jeśli zważyć, że niektóre ze srebrnych tabliczek wotywnych określone zostały w 1666 r. jako dawne, to wypada co najmniej na początek XVII w. przesunąć wyrazy szczególnej czci, jaką otaczany był obraz.⁸³ Dokładniejszego omówienia wymagają: bractwo różańcowe, uroczyste odsłonięcia i zaślonienia słynącego łaskami obrazu, specjalne pieśni ku czci Ostrożańskiej Pani oraz maryjne uroczystości odpustowe.

1. Bractwo Różańcowe przy ostrożańskim kościele

Inicjatywa utworzenia bractwa różańca świętego wyszła od wiceinstygatora Królestwa, sekretarza jego królewskiej mości, Aleksandra Radziszewskiego, późniejszego kasztelana podlaskiego, kolatora kościoła, fundatora kaplicy i altarii różańcowej.⁸⁴ Wraz z proboszczem ostrożańskim, ks. Florianem Sadowskim, zwrócili się w 1661 r. do prowincjała dominikanów z prośbą o kanoniczne erygowanie Bractwa Różańcowego przy tutejszym kościele. Wyrazili przy tym przekonanie, iż „miłym będzie Bożemu Majestatowi

⁸¹ Miało to miejsce od 24 do 28 maja 1984 r. Por. ADD XII/Mon – 1984, Relacja z wizyty w diecezji w Drohiczyne n/B. ks. arcybiskupa Luigi Poggi nuncjusza do specjalnych poruczeń.

⁸² APO III/I.1744, Status modernus Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 13; APO III/I-1791, Status Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 3.

⁸³ APO III/I-1666, Registr apparatus kościoła ostrożańskiego, s. 1; APO III/I-1670, Registr apparatus kościoła ostrożańskiego, s. 4.

⁸⁴ APO VI/K-1661, Pismo Pawła Konstantego Dubrawskiego, dziekana i sede vacante generalnego administratora diec. łuckiej i brzeskiej, w sprawie altarii różańcowej w kaplicy ufundowanej przy kościele ostrożańskim przez kasztelana podlaskiego Aleksandra Radziszewskiego. „Alexander Radziszewski... Castellanus Podlachiae zelo cultus Divini permotus, extracto sacello in Ecclesia Parochiali Ostrożanensi, ut in eodem sacello cultus ad gloriam Dei Omnipotentis et Honorem B M Virginis in refrigerium animae suae et suorum consanguineorum promoveri possit, pro erigendo Capellano dicta in Ecclesia Pavochiali subportandisque oneribus et suffragiis in Sacello extracto in Bonis suis haereditariis villarum Ostrożan et Stadniki Summam Duorum Millium Florenorum Poloncialium in Censum Reemptionalem inscripserit a quolibet centum per septem florenos pol. in annum a summa vero totali centum quadraginta floreni ratatim sacellano erogando et Possesores dictorum Bonorum excolvant ordinaverit.

Praeterea ceteras pensiones frumentarias quas Haeredes et Possesores ditorum Bonorum singulis annis Sacellano pro tunc existenti videlicet siliginis hiemalis, tunnas octo, hordei tunnas octo, auae tunnas octo, ciceris tunnas quatuor, pisorum tunnas duas, tritici hiemalis tunnam unam aestivalis vero medium, seminis cini quartam partem tunnae, canabis mediam tunnam, feni currus decem, Pardi succidam unam, butiri vas mensura viginti quatuor quartam, caseonum sexagenam unam pro festo Martini Pontificis, nec non pro candelis et vino florenos sex pol. extradrent demandaverit et statuerit. Ius patronatus vero eiusdem Sacellani Parocho Ostrożanensi et successoribus suis condonaverit, in casu vero discordiae Ill. et Rev. Loci Ordinario decisioni et approbationi submiserit. Inscriptione, Donatione, Ordinatione, Submissione et obligatione Edictis coram Actis Castrensis Capitanealibus Drohiciensibus Feria Secunda post festum Visitationis B V Mariae proxima A D 1661-mo recognita latiori de emissis existente”. APO VIII/R-1670, s. 2: „W kościele w kaplicy w Ostrożanach, gdzie grob zmurował y Altaryste Różańca Świętego fundował, pochować”.

i pożytecznym dla zbawienia wiernego ludu, czcić nieustannie przez modlitwę różańcową Najczcigodniejszą Matkę Jednorodzonego Syna Bożego. Ucieczkę Grzeszników Najlaskawszą, całym sercem umiłowaną i pragnieniem całego umysłu i serca czczoną i wielbioną⁸⁵. Przełożony prowincji polskiej zakonu kaznodziejskiego, ojciec Cyprian Stefanowski, dr teologii, specjalnym pismem z 16 VII 1661 r. upoważnił dominikanina lektora teologii Jacka Pisarskiego do erygowania bractwa różańca świętego w Ostrożanach. Pisał: „My zatem, zważywszy, że nie należy odmawiać proszącym słusznie zaprowadzenia nabożeństwa różańcowego, ku czci Matki Bożej, najodpowiedniejszego dla ubłagania Bożego Miłosierdzia, przynoszącego pomoc przeciwko wszystkim przeciwnościom i dającego na ziemi i w niebie najbłższe owoce, pragnąc pomnożyć i rozszerzyć Arcybractwo we wspomnianym kościele w Ostrożanach w diecezji łuckiej, postanawiamy je erygować, zaszczyć i ustanowić. Dlatego tobie, Wielbny Ojcie Lektorze, Bracie Jacku Pisarski, zezwalam w imieniu Najprzewielebniejszego Ojca Jana de Marinis, Profesora Świętej Teologii i Generała naszego Zakonu, abyś jego powagą to Arcybractwo Różańca Świętego Błogosławionej Maryi Dziewicy w kościele ostrożańskim po odpowiednim pouczeniu ustanowił zaszczyć i erygował, a wszystkie osoby obojga płci, pragnące z pobożnością wstąpić do niego, zapisał w księdze na to przeznaczony a różańce pobłogosławił⁸⁶. Dokument zawiera jeszcze zalecenia, aby wyznaczony został specjalny kapłan do kierowania erygowanym bractwem, oraz zapewnienie, że wszyscy członkowie bractwa uczestniczyć będą w duchowych dobrach Arcybractwa Różańcowego według statutów Rzymskich z 1608 r. Fakt erekcji Bractwa Różańcowego w Ostrożanach potwierdzony został dokumentem wystawionym 3 X 1669 r. w Krakowie przez prowincjała prowincji polskiej dominikanów, ojca Grzegorza Badowca.⁸⁷

Utworzenie konfraterni poprzedził Aleksander Radziszewski fundacją kaplicy i altarii różańcowej przy ostrożańskim kościele.⁸⁸ Uposażył też altaryzstę różańcowego zapisem 2000 złotych polskich oraz szeregiem świadczeń w naturze z dóbr w Ostrożanach i Stadnikach. Odpowiedni dokument w tej sprawie sporządzony został w Drohiczyźnie w poniedziałek po uroczystości Nawiedzenia Matki Bożej w 1661 r.⁸⁹ Funkcjonowanie altarii różańcowej potwierdzają ostrożańskie księgi metrykalne, wzmiankujące od 1673 r. kolejnych altaryzstów i promotorów Bractwa Różańca Świętego.⁹⁰

Działalność Bractwa była wielostronna. Miało ono nie tylko własną kaplicę i ołtarz w kościele, lecz również własne chorągwie i feretrony, noszone podczas procesji.⁹¹ Śpiewem różańca w kościele kierowali wyznaczeni kantorzy. Bractwo dbało o biednych. Ustanowieni byli specjaliści „jałmużnicy” do wspierania ubogich i „wizytatorzy chorych” do nawiedzania i wspomagania ludzi złożonych niemocą.⁹² Takie ustawie-

⁸⁵ APO V/Fr-1661: „Gnosus Dominus Alexander Radziszewski Vice Instigator Regni, Secretarius Sacrae Regiae Maiestatis, Collator et Fundator una cum Reverendo Domino Floriano Sadowski Parocho Ostrożanensi, visceribus suis habentes instillatum amorem, coelestibusque inspirationibus edocti, quam gratum acceptumque sit Divine Maiestati et fideli populo utile ad salutem, Unigeniti Filii Dei Matrem Dignissimam, Peccatorum Advocatam Clementissimam toto affectu diligere omnique mentis et corporis conatu honorare et colere Sanctissimi Rosarii ritu seu modo orandi piissimo a Beatissimo Pater Nostro Patriarcha Dominico adinvento, assidue venerari, cupiensque populum suae Curae comissum in eiusdem SS. Virginis Mariae B.V. cultu tenacius perseverare, debita cum instantia supplicavit nobis, officioque nostro, quatenus Archiconfraternitatem SS. Rosarii in Ecclesia Parti Oppidi Ostrożanensi Tituli Nativitatis Beatissimae Mariae Virginis suae curae comissa, erigere, plantare ac instituere vellemus”.

⁸⁶ Tamże. „Nos igitur attententes, quod iusta petenti non sit denegandum huiusque SS. Rosarii devotionem Beatae V.M. gratissima, ad impetrandam divinam misericordiam accomodatissimam contra quaevis afferre auxilium solum in terris, et in Regnis Coelestibus uberrimos fructus parentem, augeri et dilatari desiderantes, Archiconfraternitatem sic postulatam in praememorata Ecclesia Parti Ostrożanensi Dioec. Luceor. erigendam, plantandam et instituendam esse decrevimus. Quapropter tibi R. P. Lectori F. Hyacintho Pisarski huius nostris litteris, nomine Reverendissimi Patris Joannis Baptistae de marinis S. Theologiae Professoris Ord. nostri Magistri Generalis, committimus ut eiusdem auctoritate tibi hac unice tantum specialiter collatum dictam Archiconfraternitatem SS. Rosarii B.V.M. In Ecclesia Parte Ostrożanensi media praedicatione instituas, plantes et erigas, omnes utriusque sexus personas in eam ingredi devote petentes recipias it in libro ad hoc deputato scribas, Rosaria Benedicias”.

⁸⁷ APO V/Fr-1699.

⁸⁸ APO VI/K-1661.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ APO I/B 1668-1699, s. 44, „Ego Paulus Rosochacki Altarista Eccl. Ostrożanensis”, s. 189, „Ego Valentinus Krasowski Altarista Ostrożanensis” a wcześniej na s. 172, „Ego Valentinus Krasowski Capellanus Rosarii”; APO I/B 1711-1743, s. 48, „Ego Franciscus Garlicki Altarista Ostrożanensis”, s. 63, „Ego Casimirus Jaszczolt Altarista Ostrożanensis”.

⁹¹ APO III/I-1666, s. 4, „Ołtarz... drugi Sanctissimi Rosarii”; APO III/I-1670, s. 6, „Chorągiew wielka nowa adamaszkowa z kwiatami złotymi różańcowa”; APO III/I.1769, s. 12, „Obraz Bracki Najśw. Panny”.

⁹² APO V/Fr 1792-1821, s. 2, „Cantores... Eleemosinarij...” s. 3, „Visitatores infirmorum... Virgines cantatrices...”.

nie członków bractwa ku oddawaniu czci Bogu i czynom chrześcijańskiej miłości względem bliźnich dobrze świadczy o prawidłowym pojmowaniu maryjnego nabożeństwa w Ostrożanach.

W 1792 r., za rządów proboszczowskich ks. Henryka Gedermana, bractwo przeżyło swoisty renesans. Odnowione bractwo objęło swym zasięgiem nie tylko dostojników świeckich i duchownych z Podlasia i Mazowsza, obdarzonych tytułami honorowymi „fundatorów” i „protektorów”, lecz także szerokie rzesze wiernych. Wystarczy stwierdzić, że w ciągu kilku miesięcy, począwszy od 8 lipca 1792 r. przyjęto do Bractwa Różańca Świętego w Ostrożanach około 1000 osób.⁹³

Działalność Bractwa musiała mieć i swój nurt patriotyczny, skoro w toku represji po Powstaniu Styczniowym zostało przez władze carskie rozwiązane i zakazane. Dziedzictwo bractwa przetrwało w Ostrożanach do dziś w postaci bardzo licznych kół żywego różańca, obejmujących wszystkie wsie i wszystkie stany.⁹⁴

2. Uroczyste odślanianie i zastanianie Łaskami Słynącego Obrazu

Trudno określić dokładnie czas, w którym zastanianie i odślanianie obrazu Ostrożańskiej Matki Bożej weszło w zwyczaj, pielęgnowany do dziś. Pierwsza wzmianka o szufladzie do zastaniania obrazu Matki Bożej pochodzi z 1719 r.⁹⁵ Być może jednak miało to miejsce i wcześniej. Nie jest wykluczone, że pierwotną formą zastaniania obrazu było zapuszczanie nań firanek, o czym wspominają zapisy z 1710 r.⁹⁶ Na moment odślonienia Obrazu oczekiwali wierni na klęczkach. Kiedy odślaniano wizerunek Matki Bożej, wierni śpiewali trzykrotnie powitalną pieśń „Witaj Ostrożańska Matko Jedyna, uprosz nam łaskę u Swego Syna. Witaj, witaj Niepokalana, witaj, witaj Matko Kochana”. Po odślonieniu ruszali na kolanach we wzruszającej procesji wokół ołtarza, w którym był wizerunek Matki Chrystusowej. Na zakończenie nabożeństwa, po Mszy świętej lub uroczystych niesporach, czy też procesji eucharystycznej, zastania się cudowny obraz Ostrożańskiej Pani. Wszyscy, wraz z kapłanem odprawiającym nabożeństwo, padają na kolana i podczas, gdy obraz jest zastaniany, śpiewają trzykrotnie „Żegnaj Ostrożańska Matko Jedyna, uprosz nam łaskę u Swego Syna. Żegnaj, żegnaj Niepokalana, żegnaj, żegnaj Matko Kochana”.

Jakkolwiek ten rytuał, pielęgnowany do dziś, dokonuje się tyle razy, ilekroć odprawiane są w tym kościele uroczyste nabożeństwa, to jednak nie spowszechniał. Ciągłe na nowo budzi głębokie przeżycia we wszystkich zgromadzonych na modlitwie w ostrożańskiej świątyni. Podczas uroczystości odpustowych i wszystkich świąt maryjnych, kiedy do Ostrożan przybywali liczni pielgrzymi, obrzęd zasłonięcia wzbogacony był jeszcze pieśnią w intencji pielgrzymów:

„Ostrożan śliczna Pani,

Twej pieczy polecamy

Tych gości ukochanych

I rzewnie ich żegnamy

Niech tych, co odwiedzili

i z nami Cię wielbili,

Prowadzi Serce Twoje,

Słodząc ich życia znoje”⁹⁷

⁹³ Tamże, s. 1, „Fundatores et Protectores et Protectorices. Illmus Excellentissimus Franciscus Podoski Castellanus Ducatus Masoviae, Ordinum Aquilae Albae et S. Stanislai Eques. Illustrissima Theodora de Proncipibus Woronieckie Podoska Castellanei Masoviae Consors. Perillistris Magnificus Dominicus Ciecierski Dapifer Terrae Drohiciensis. Perillustris Magnifica Constantia Ciecierska Dapifera Terrae Drohiciensis Consors. Magnifica Justina de Budzińskie Wojewódzka”; s. 3-7, „Die 8-va Mensis Juni Annis Currantis (1792) ut supra ad Confraternitatem SS-mi Rosarii B.V. sunt suscepti et inscripti.” i tu następuje długi szereg około 1000 nazwisk. Następne wpisy pochodzą z 1793, 1797, 1801, 1804, 1805, 1807, 1810, 1811, 1814, 1815-1819, 1821, 1823, 1825, 1827, 1831-1833, 1838.

⁹⁴ APO III/I-1939, s. 28, „Arcybractwo Żywego Różańca założone w 1661 r. i obecnie liczy 409 członków”. Wg relacji obecnego proboszcza, ks. K. Maksimiuka, kółka żywego różańca są obecnie (1985 r.) we wszystkich wsiach na terenie parafii.

⁹⁵ APO I/B 1711-1743, s. 97, „Szuflada do zamykania Obrazu”. Adnotacja nie ma dokładnej daty, ale wpis znajduje się między 1712 a 1720 r.

⁹⁶ Tamże, s. 95 „a”, „Pani Helena Zalewska sprawiła parę zasłonków, atlasowe, czerwone... item drugie dwie zasłanki stare kitajczane” s. 96, „Pani Elżbieta Łaszowska sprawiła... dwie zasłanki bawelnicowe, które są u obrazu Naj. Panny. Item dała zasłonkę gazetową, której używają do Monstrancji”.

⁹⁷ Ze zbioru poezji religijnej i pieśni po ks. J. Auderze. Zbiór ren przechowuje ks. H. Kardasz, dziekan i proboszcz w Brańsku.

3. Pieśni ku czci Ostrożańskiej Matki Bożej

O tym, że w Ostrożanach od dawna czczono specjalnymi pieśniami Matkę Najświętszą, świadczy cytowany już zapis zawarty w *Księdze Misji*, prowadzonej przez Lazarystów z Siemiatycz, a przechowywanej obecnie w archiwum Księży Misjonarzy w Krakowie. Na stronie 22 tej książki znajduje się wzmianka z 1724 r., zapisana w czasie misji przeprowadzonej wtedy w Ostrożanach, tej treści: „Lud w tej parafii biedny, ale żarliwy w śpiewie ku czci Błogosławionej Maryi Dziewicy, jest tam bowiem obraz łaskami słynący”.⁹⁸ Musiały to być śpiewy masowe i piękne, skoro zwróciły uwagę misjonarza i skłoniły go do odnotowania tego w misyjnej księdze. Nie wszystkie teksty przetrwały. Niewątpliwie ciężkie prześladowania, jakie dotknęły po powstaniu styczniowym duchowieństwo duszpasterzujące w Ostrożanach i związane z tym ciągle zmiany na stanowisku proboszcza czy administratora parafii, nie sprzyjały kultywowaniu wielu zwyczajów, w tym także pieśni, związanych z tym sanktuarium. Zachowane pieśni wzruszają prostotą, swojskością i bezgraniczną ufnością we wstawiennictwo Ostrożańskiej Matki Bożej. Dużo zasługi w zebraniu tych pieśni, jak też w układaniu nowych miał ks. Jan Auder, proboszcz ostrożański w latach 1931–1957, poeta i wielki czciciel Matki Bożej.⁹⁹ Do najbardziej rozpowszechnionych i najchętniej śpiewanych należą „Ostrożan Śliczna Pani”, „Matce i Królowej”, „Pieśń do Matki Najmilszej”, „Z doliny łez”, „Maryjo Niebios Pani”. Oto teksty tych pieśni:

Ostrożan Śliczna Pani¹⁰⁰

My serca swe niesiemy Tobie w dni,
 Racz przyjąć je Ostrożan Śliczna Pani
 Tyś matką nam, Ty kochasz dzieci swoje
 W swej pieczy ma nas czułe Serce Twoje
 Od dawna tu obrałaś miejsce sobie,
 Ptasząt tu śpiewały w lasach Tobie
 Kwiateczki łąk swą miłą woń dawały,
 Gałązki drzew swój pacierz Ci szeptały.
 W kościółku tym klęczeli pradiadowie
 Płynęły tu sieroce łzy i wdowie.
 Błagalny głos swych dzieci usłyszałaś,
 I gorzkie łzy litośnie ocierałaś.
 Kto przyszedł tu złym losem utrapiony,
 Odchodził stąd przez Ciebie pocieszony.
 Koiłaś ból i rany uleczalaś,
 I życia trud swym wsparciem osładzałaś.
 Tak wiele burz wśród wojen tu szalało
 Mieszkańko Twe cudownie ocalało
 Na rękę swym Synaczką wciąż piastujesz
 W obrazie swym Ty rządzisz i królujesz
 Maryjo, my do stóp Twych upadamy,
 W potrzebach swych o litość Cię błagamy
 Niech wzruszy Cię modlitwa z serc płynąca,
 Ach usłysz nas, Łaskami tu słynąca”.

Matce i Królowej¹⁰¹

Matce i Królowej Ukochanej Swej,
 Wraz oddajemy pokłon my w świątyni tej.
 Tu przez długie wieki Jej dawali cześć,
 My też dziś pośpieszmy, hołd Jej korny nieść.

⁹⁸ LMS, Liber Missionum Domus Siemiaticensis 1720-1783, s. 22.

⁹⁹ Bliższe omówienie jego sylwetki duchowej i działalności w V rozdziale niniejszego opracowania.

¹⁰⁰ Pieśń powszechnie śpiewana przez parafian ostrożańskich. Tekst pieśni publikowany był w Lublinie w 1948 r. w broszurze *Obraz M.B. od dawna słynący łaskami w Ostrożanach*. Druk wykonano w Zakładach Graficznych J. Pietrzykowskiego, Lublin A-24/75. Autorem tekstu jest ks. Jan Auder.

¹⁰¹ Pieśń powszechnie śpiewana w Ostrożanach. Autorstwo nieznane. Najprawdopodobniej pochodzi ona z końca XIX w.

W tym Obrazie świętym wita wszystkich nas
 Mówi do nas czule: Ja pocieszę was.
 Pot wam otrę z czoła i osuszę łzy,
 I rozproszę w duszy grzesznych zwałpien mgły.
 Bóle swe i żale u stóp złóćcie wy,
 Ja, jak kłliwa Matka los ostodzę zły.
 Gdy was srogo trapi pełen trwogi czas,
 Przy swym sercu czułym uspokoję was”.

Pieśń do Matki najmilszej¹⁰²

Gdy ranna zorza ze snu mnie budzi,
 Wnet do Maryi myśl moja mknie.
 Do Matki Boga i Matki ludzi,
 Płyną westchnienia i prośby me.
 Matko najmilsza, w pieczy swej miej
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej
 Gdy duch ciemności sidła zastawia,
 Gdy świat ułudny zwoździ wciąż nas,
 Kto nas od zgubnych pokus wybawi?
 Kto nas uchroni od grzechu skaz?
 Matko Najmilsza w pieczy swej miej,
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej.
 Grzesznik upadkiem swym zawstydzony,
 Jak ma do Boga oczy wznieść swe?
 Śpieszy do Ciebie żalem skruszony,
 O wstawiennictwo błaga on Cię.
 Matko Najmilsza w pieczy swej miej,
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej.
 Gdy od przyjaciół zdrady doznamy,
 Gdy złym Kainem staje się brat,
 Gdy w niedostatku wsparcia nie mamy,
 Gdy bezlitosnym głazem jest świat.
 Matko Najmilsza w pieczy swej miej,
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej.
 Gdy ciężka niemoc sprawia cierpienia,
 Gdy wszystkie leki bez skutku są,
 Żyją a mocną wiarą natchnieni
 Rzewnie błagamy o litość Twą.
 Matko Najmilsza w pieczy swej miej,
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej.
 Gdy w pracy znoej czoło pot rosi,
 Gdy całodzienny nuży nas trud,
 Gdy każdy dzień nam troski przynosi,
 Woła do Ciebie wierny Twój lud.
 Matko Najmilsza w pieczy swej miej,
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej.
 Dziaćki do Ciebie rączki swe wnoszą
 Młodzież uroczą modły swe śle.
 O śmierć szczęśliwą starcy Cię proszą,
 Każdy zanosi prośby Ci swe.
 Matko Najmilsza w pieczy swej miej,
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej.

¹⁰² Pieśń ze zbioru po ks. J. Auderze. Por. przypis 97.

A gdy skonania przyjdzie godzina,
 Osłódź ostatnie chwile Ty me,
 Na rękę Twoim i Twego Syna,
 Pragnę zakończyć życie ja swe.
 Matko najmilsza w pieczy swej miej,
 W każdej potrzebie wspierać nas chciej.

Z doliny łez¹⁰³

Z doliny łez nasz głos do Ciebie płynie,
 Ku Tobie ufny swój zwracamy wzrok,
 Bo dobroć Twa Maryjo wszędzie słynie,
 A łaska Twa rozprasza smutku mrok.
 Za Matkę Syna Swego Jedynego,
 Przedwiecznie wybrał Ciebie Wielki Bóg,
 A gdy zrodziłaś Pana Najwyższego,
 Świat cały złożył Stwórca u Twych nóg.
 Przynosząc dary Twemu Synaczkowi,
 Królowie je składali w ręce Twoe,
 Królowi swemu i Zbawicielowi
 Przez Ciebie Matko ślemy prosby swe.
 Uzdrawiaj chorych, smutnym łzy ocieraj,
 Grzeszników do Jezusa prowadź Ty,
 A w chwilach pokus mocą swą nas wspieraj,
 Bo całą ufność mamy w Tobie my.
 Przez długie wieki byłaś nam Królową,
 Władczynią naszą możną nadal bądź,
 Okrywaj lud swój chwałą coraz nową,
 Choć my niegodni, zawsze nami rządz.
 Ojczyznę naszą wojną spustoszoną,
 W swej czulej pieczy macierzyńskiej miej,
 I ziemię krwią i łzami przepojoną,
 Swą dłońią świętą błogosławić chciej.

Maryjo Niebios Pani¹⁰⁴

W chwilach smutku i rozpaczey
 Kto pocieszysz nas?
 Kto nam łzy osuszyz raczy,
 Gdy zły gnębi czas?
 O Maryjo niebios Pani,
 W Tobie ufność mamy
 I ku Tobie my zwracamy
 Oczy zapłakane.
 Gdy natrętnych pokus roje
 Niosą mrok i kłam,
 Gdy zły duch nas niepokoi,
 Kto da pomoc nam?
 O Maryjo...
 Gdy złość ludzka prześladowuje,
 nam zadaje cios,

¹⁰³ Tekst autorstwa ks. J. Audera, napisany 14 VIII 1949 r. Rękopis przechowywany w kancelarii parafialnej w Ostrożanach.

¹⁰⁴ Tekst autorstwa ks. J. Audera.

Kto się nami opiekuje,

Zły ostadza los?

O Maryjo...

Gdy w sierocej czarnej doli

Gasną szczęścia skry

Komu swe serdeczne bóle

Odkrywamy my?

O Maryjo...

Gdy choroba sroga męczy,

Kto uciszy jęk

Gdy śmiertelna trwoga dręczy

Kto oddali lęk?

O Maryjo...

Oryginalnym połączeniem treści eucharystycznych i maryjnych charakteryzuje się pieśń „Jezu Chryste utajony”, śpiewana na melodię „U drzwi Twoich”, wtedy, gdy wystawiony był uroczyscie Najświętszy Sakrament, a jednocześnie odsłonięty obraz Ostrożańskiej Matki Bożej.

Jezu Chryste utajony¹⁰⁵

Jezu Chryste utajony

Przez nas wszystkich pochwalony

W Przenajświętszym Sakramencie

Wielbią Cię Anieli Święci.

Hold pokorny Ci składamy

I Maryję pozdrawiamy,

Bo Krew Twoją i Twe Ciało

Nam Niepokalana dała.

Panna Święta porodziła

I do serca Cię tuliła,

Pod Twym krzyżem współcierpiła,

Tam się Matką naszą stała.

Jezu piersią Jej karmiony

Przez kapłana dziś niesiony

Pobłogosław lud oddany,

Nasze domy, nasze łany.

Do znanych pieśni maryjnych dodawano tu niekiedy „ostrożańskie” zwrotki, nadając im przez to lokalny koloryt. Tak między innymi powstały dalsze strofy pieśni „Zdrowaś Maryjo”, śpiewane przy błogosławieniu związków małżeńskich:¹⁰⁶

Kto Matko Święta chętnie Ci śpiewał,

Czyj głos w świątyni wdzięcznie rozbrzmiewał,

Szlaki ich życia racz opromienić,

Smutki ich w radość zechciej przemienić.

Niech łaska Twoja zawsze im sprzyja

Miej ich w swej pieczy, Zdrowaś Maryja!

Spraw czuła Matko pięknej miłości

Niech poślubieni trwają w jedności

Gdy ręce stułą mają złączone,

Serca nich płoną nieporóżnione

Niech się niezgoda w nich nie rozwija

Broń ich od złego Zdrowaś Maryja!

¹⁰⁵ Ze zbioru poezji religijnej i pieśni po ks. J. Auderze.

¹⁰⁶ Tamże.

Bywały też wiersze-pieśni bardzo osobiste, jak listy dziękczynne do Ostrożańskiej Pani. Przykładem takiej pieśni jest podziękowanie za odzyskanie zdrowia:¹⁰⁷

W szpitalu do łoża chorobą przykuty,
 Stęsknioną swą myślą do Ciebie zdążałem,
 I w piersi zbolącej serdeczną ja nutą
 Do Ciebie, Matuchno, swe pieśni wciąż ślałem.
 Pragnąłem uklęknąć przed Twoim Obrazem
 Za twoją opiekę dzięki Ci złożyć
 I z ludem Twym wiernym zaświadkać Ci razem
 I cześć Twą szerzyć, gdy Bóg da mi pożyć.

O Pani Ostrożan przed Tobą dziś staję,
 Za Twoją łaskawość publicznie dziękuję,
 I hołd Ci należny pokornie oddaję,
 Ufajcie Maryi, ja lud nawołuję.
 Niech Twoje najśodsze Imię wciąż słynie
 Niech dłoń Twoja czuła wszystko uleczy,
 Niech w sercach zranionych nasz smutek zaginie,
 Daj spocząć nam sługom w matczynej Twej pieczy.

Prostym niekiedy nieudolnie rymowanym strofom ostrożańskich pieśni maryjnych, rzewne podlaskie melodie, a przede wszystkim wiara, z jaką czciele Matki Bożej je śpiewają, nadają niezwykły czar i siłę duchowego wyrazu.

4. Uroczystości odpustowe

Przez blisko pięć i pół wieku głównym świętem maryjnym w Ostrożanach była uroczystość Narodzenia Matki Bożej, z racji tytułu kościoła, a potem także ze względu na przypadającą w wigilię tego dnia rocznicę konsekracji świątyni.¹⁰⁸

Od XVII w., w związku z fundacją kaplicy, altarii różańcowej i erekcją Bractwa Różańca Świętego przy ostrożańskiej świątyni, drugą maryjną uroczystością odpustową było święto Matki Bożej Różańcowej.¹⁰⁹ Wszystkie pozostałe święta maryjne były tu obchodzone bardzo uroczysto, gromadziły rzesze parafian i pielgrzymów, pragnących uczcić matkę Bożą w Jej Obrazie słynącym łaskami w Ostrożanach. Już u schyłku XIX w. każdą ostatnią niedzielę miesiąca zaczęto obchodzić uroczysto, przy dużym napływie wiernych, jako powracające cyklicznie święto ostrożańskiej Matki Bożej.¹¹⁰ W okresie międzywojennym doszły jeszcze pierwsze soboty miesiący, choć nie miały one takiego zasięgu, jak uroczystości wspomniane powyżej.

Rytm pracy rolników wyznaczony jest tutaj maryjnymi świętami. Przy omawianiu zasiewów, sianokosów, żniw, wykopków nie operuje się tutaj nazwami miesięcy, ale nazwami świąt Matki Bożej: siewnej, jagodnej, zielnej itp.

V. PROBOSZCZOWIE OSTROŻAŃSCY – KUSTOSZE SANKTUARIUM

Istotnym czynnikiem w życiu religijnym wspólnoty parafialnej są duszpasterze. Od ich gorliwości, mądrości i pobożności zależy stan religijno-moralny parafian. W ciągu 535 lat istnienia duszpasterskiej placówki w Ostrożanach przewinęły się przez nią szeregi duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego: proboszczów, altarzystów, wikariuszy, misjonarzy, kaznodziejów i spowiedników. Wykaz kapłanów, którzy tu duszpasterzowali, zamieszczony jest w aneksie do niniejszego opracowania. W szczególny sposób chcemy zająć się ostrożyńskimi proboszczami, zwłaszcza tymi, którzy przyczynili się do rozwoju tutejszego sanktuarium maryjnego.

¹⁰⁷ Tekst zatytułowany „Za odzyskanie zdrowie”, napisany przez ks. J. Audera 191V 1953 r. Przechowywany przez ks. H. Kardasza dziekana i proboszcza w Brańsku.

¹⁰⁸ APO III/1-1884, s. 1.

¹⁰⁹ APO V/Fr-1661; APO V/Fr-1669.

¹¹⁰ Relacja parafian i dawnych proboszczów ostrożańskich: ks. H. Kardasza, ks. J. Barszczewskiego, ks. B. Karpńskiego, ks. H. Filipowicza.

Poczet proboszczów otwiera w 1450 r. ks. Jakub „Pleban z Perlejew”.¹¹¹ To dzięki jego zgodzie, fundatorzy Bartłomiej i Daćbóg mogli wzniesić tutaj pierwszy kościół i w ten sposób zapoczątkować dzieje sanktuarium w Ostrożanach. Duszpasterzował tu jeszcze w 1473 r.¹¹² Na mocy fundacji, kościół ostrożański miał pozostawać filialnym w stosunku do perlejewskiego aż do śmierci księdza Jakuba. Akt erekcyjny wymienia 8 wsi, które stanowić miały samodzielną już parafię ostrożańską.¹¹³

Brak danych nie pozwala ustalić z imienia i nazwiska dalszych proboszczów ostrożańskich aż do 1551 roku. W latach 1551–1554 duszpasterzował tu ks. Wojciech Rykaczewski,¹¹⁴ po nim Antoni Mikuczewski (1556),¹¹⁵ ks. Żelazewski¹¹⁶ a następnie ks. Leonard z Dworaków (1595–1596).¹¹⁷ Ten ostatni zatroszczył się o odzyskanie ziem funduszowych, zagarniętych podstępnie przez nieuczciwego i nastawionego wrogo do Kościoła arendarza dóbr ostrożańskich, niejakiego Gryczanowskiego, wyznawcy „religii Zwinglińskiej”.¹¹⁸ Tenże ks. Leonard zadbał o wciągnięcie do akt drohickich dokumentu fundacyjnego z 1450 r.¹¹⁹

Widocznie z oddawaniem dziesięcin nie było najlepiej, skoro ks. proboszcz Wojciech Tchórzewski (1629–1653) musiał toczyć ciągłe procesy przeciw nieuczciwym dłużnikom.¹²⁰ Zachowały się z tego okresu księgi metrykalne, zawierające wiele cennych informacji o życiu ostrożańskiej parafii.¹²¹ Następny proboszcz ostrożański, a zarazem dziekan drohicki, ks. Florian Sadowski objął tutejszą parafię 28 XI 1653 r.¹²² Przeżył okropności najazdu szwedzkiego, band Rakoczego i hord tatarskich. Wielką zasługą tego kapłana było doprowadzenie do erekcji bractwa różańca świętego w Ostrożanach w 1661 r. Zjechał dla tej sprawy Aleksandra Radziszewskiego, fundatora kaplicy i altarii różańcowej.¹²³ Ks. Sadowski pilnie zabiegał

¹¹¹ AOP III/Q-1595.

¹¹² Por. przypis 15.

¹¹³ APO III/Q, Liber iurium simul et visitationum, s. 2. Por. APO XIII/Y-1670, Dekret wizytacyjny archidiatona łuckiego Stanisława z Bedlina Bedlińskiego, s. 1.

¹¹⁴ SAD 9D, Acta Off. Janoviensis Pontificatus Valeriani Protasewicz an. 1554–1556, s. 7: „A.D. 1554... Honorabilis Dominus Albertus Rykaczewski in Ostrożany Plebanus”.

¹¹⁵ SAD 10D, Acta Off. Janoviensis Pontificatus Joannis Andruszkiewicz 1556–1560, s. 11: „A.D. 1556. Honorabilis Antonius Mikuczewski in Ostrożany Plebanus”.

¹¹⁶ APO VIII/R.16/2, Dokument sporządzony przez ks. A. Jaczewskiego, notariusza w Janowie, w sprawie karczmy w Ostrożanach, s. 1. Jest tam zacytowane zeznanie włościanina z Ostrożan, Grzegorza Skierwinka z 26 II 1672 r., następującej treści: „Iż ja mając lat dziewięćdziesiąt i więcej, dobrze pamiętam iż karczma kościoła ostrożańskiego na tym miejscu poświęconym jako i teraz jest, za nieboszczka Xiędza Żelazowskiego Plebana Ostrożańskiego postawiona była... od tegoż Xiędza Plebana Ostrożańskiego i innych po nim następujących aż do tychczas.” Najprawdopodobniej ks. Żelazowski był proboszczem w Ostrożanach przed 1594 r.

¹¹⁷ APO III/Q-1595, Potwierdzenie aktu fundacyjnego kościoła w Ostrożanach, dokonane przez plebana ostrożańskiego ks. Leonarda de Dworaki w Aktach Ziemi Drohickich w 1595; APO III/Q, Liber iurium simul et visitationum, s. 2, Kopia listu Halszki z Ostroga Radziwiłłowej do arendarza ostrożańskiego z 3 VIII 1654 r.

¹¹⁸ APO III/Q, Liber iurium simul et visitationum, s. 2–3. Kopia listu Halszki z Ostroga Radziwiłłowej do arendarza ostrożańskiego: „przychodził do nas ksiądz Leonard Pleban Ostrożański opowiadając nam iż Gryszkowski pierwszy arendarz ostrożański będąc religii zwinglińskiej, nic nie życząc Kościołowi Bożemu dobrego, zającąc miał gruntu kościelnego y do dworu ostrożańskiego przywrócić kątów dwa nazwane uroczyiskiem Kuse pod jarem od stadnickiej granice. Przetę tobie Sadowski na ten czas arendarzu nasz y na potym innym urzędnikiem będącym w Ostrożanach, rozkazujemy żebyście ten grunt Xiędzu Plebanowi Ostrożańskiemu przywrócili y onego we wszem według nadania tego spokojnie zachowali, koniecznie inaczej nie czyniąc. Pisane w Ostrożanach dnia trzeciego Augusta Roku Pańskiego 1594”.

¹¹⁹ APO III/Q-1595. Por. przypis 117.

¹²⁰ APO III/O-1629, Ugoda w sprawie dziesięciny należnej plebanowi ostrożańskiemu, ks. Wojciechowi Tchórzewskiemu; APO III/O-1645, Pozew Sądowy w sprawie o dziesięciny należne plebanowi ostrożańskiemu od właścicieli dóbr Smarklice; APO III/O-1646, Wyrok w sprawie o dziesięciny należne kościołowi ostrożańskiemu; APO III/O-1648, Proces w sprawie dziesięciny należnej plebanowi ostrożańskiemu od właścicieli dóbr w Łopuszu.

¹²¹ APO I/B, Księga chrztów parafii w Ostrożanach 1633–1669, s. 12: „A.D. 1636 Ego Albertus Tchórzewski Plebanus Ostrożanensis”.

¹²² Tamże, s. 80: „Ego Florianus Sadowski, Plebanus Ostrożanensis, post introductionem meam ad eandem Ecclesiam quod ert die 28 Novembris Anno 1653”.

¹²³ Tamże, s. 107: „A.D. 1657 3.IV-28.VIII vacat, per invasionem ac debellationem Svecorum, Hungarorum, Cosacorum, Prussorum per quos depopulatio Ecclesiae ac Parochiae facta”. APO V/Fr-1661, Fundatio SS. Rosarii in Ecclesia Ostrożanensi; APO V/Fr-1669, Approbatio Archiconfraternitatis SS. Rosarii in Ecclesia Ostrożanensi; APO VI/K-1661, Pismo Administratora Diec. Łuckiej w sprawie fundowanej przez Aleksandra Radziszewskiego kaplicy przy kościele ostrożańskim; APO VIII/R-1670, Dokument potwierdzający wciągnięcie do akt drohickich testamentu kasztelana podlaskiego Aleksandra Radziszewskiego, wraz z tekstem testamentu z 1667 r.

o naczynia i szaty liturgiczne.¹²⁴ Przekazał opisy wewnętrznego wystroju kościoła.¹²⁵ On pierwszy wspomina w dokumencie z 1666 r. o obrazie Matki Bożej, o koronach na nim i o wotach.¹²⁶ Przy kościele funkcjonowała szkoła parafialna. W 1654 r. nauczycielem w tej szkole był Szymon Sadowski,¹²⁷ a w 1669 r. Stanisław Głogowski.¹²⁸ Księdzu Florianowi zawdzięczamy pierwszy, aczkolwiek niekomplety, spis parafian, sporządzony przezeń w 1671 r.¹²⁹ Wizytator Generalny, archidiacon łucki, Stanisław z Bedlna Bedliński w dekrete z 19 X 1670 r. zalecał przykrycie dachu na kościele i dzwonnicy oraz dobudowanie przedsionka do świątyni. Nakazał też proboszczowi ściągnięcie należnych dziesięcin z Grodziska, Smarklic, Kosków, Zdzichów Krakówek, Jaszczółtów, Smorczewa i Ostrożan, zgodnie z postanowieniem kasztelana podlaskiego Aleksandra Radziszewskiego z 5 IX 1669 r. oraz wcześniejszego z 1628 r.¹³⁰ Stan świątyni musiał być już wtedy nienajlepszy, skoro dziedzic na Ostrożanach zobowiązywał w testamencie swoich spadkobierców do wzniesienia nowego kościoła.¹³¹ Zapewne zapis ten dokonany został pod wpływem ks. Floriana Sadowskiego.¹³² Obok proboszcza duszpasterzują w parafii: altarzysta różańcowy, wikariusz i doraźnie wspomagają ich zakonnicy, franciszkanie i jezuiti z Drohiczyzna.¹³³

Następca ks. Sadowskiego, ks. Paweł Antoni Suliszewski, kanonik lwowski, przemyski i kamieniecki, sekretarz królewski, objął beneficjum ostrożańskie w lipcu 1690 r.¹³⁴ Nowy proboszcz wielce utytułowany, potrójny kanonik, podwójny proboszcz (w Ostrożanach i Łosicach, a potem w Ostrożanach i Głownie),¹³⁵ nie często rezydował w parafii. Podobnie jak poprzednicy bronił praw należnych kościołowi ostrożańskiemu, procesując się ze szlachtą z Jaszczółtów o dziesięciny.¹³⁶ Po siedmiu latach zdał parafię ks. Teodorowi Aponowiczowi (1697–1709), kanonikowi kijowskiemu, łuckiemu i dziekanowi drohickiemu.¹³⁷ Za jego to rządów zbudowany został drugi kościół w Ostrożanach w oparciu o umowę zawartą 14 III 1700 r. między kasztelanem podlaskim Mikołajem Bykowskim a architektem z Węgrowska Jakubem Faustem.¹³⁸ Szkołą parafialną kierował w tym czasie bakałarz Wojciech Głogowski.¹³⁹ Spokojny rytm pracy duszpasterskiej dziekana drohickiego i proboszcza w Ostrożanach, ks. Szymona Leona Porazińskiego, (1709–1749) zakłócił najazd moskiewski w czasie wojny północnej.¹⁴⁰ Najlepszym streszczeniem przeżyć z tym związanych jest adnotacja dokonana na marginesie księgi metrykalnej: „Moskwa in anno 1710 stanęła w województwie podlaskim na chlebie zimowym oraz seąnti anno wysłała do Pomeranicy, której nas uchoway drugi raz Panie Boże”.¹⁴¹

¹²⁴ APO III/I-1670, Regestr Apparatu Kościoła Ostrożańskiego przez Xiędza Floriana Plebana Ostrożańskiego spisany.

¹²⁵ Tamże, s. 6.

¹²⁶ APO III/I-1666, Regestr Apparatu Kościoła Ostrożańskiego, s. 1.

¹²⁷ APO I/B 1633–1669, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 80: „A.D. 1654 Simon Sadowski Rector Scholae Ostrożanensis”.

¹²⁸ Tamże, s. 194: „A.D. 1669, Stanislaus Głogowski Rector Scholae”.

¹²⁹ Tamże, s. 174–181.

¹³⁰ APO XIII/Y-1670, Dekret wizytacyjny archidiacona łuckiego Stanisława z Bedlna Bedlińskiego.

¹³¹ APO VIII/R-1670, Dokument potwierdzający wciągnięcie do akt drohickich testamentu kasztelana podlaskiego Aleksandra Radziszewskiego, wraz z tekstem testamentu z 1667 r., s. 3: „Nowy kościół żyćce przedko postawić i sukcesora mego obowiązuje”.

¹³² Tamże, s. 17, Ks. F. Sadowski podpisany jest jako urzędowy świadek na testamencie kasztelana podlaskiego.

¹³³ APO I/B 1668–1699, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 20, 43.

¹³⁴ Tamże, s. 153: „A.D. 1690, Julius. Anno quo supra, mense infra Perillustris D. Paulus Antonius Suliszewski introductus ad hanc Ecclesiam”.

¹³⁵ Tamże, s. 167: „Canonicus Leopoltitanus, Premyslensis, Camenecensis, Praepositus Łosicensis, Ostrożanensis”, s. 175: „Secretarius S.R.M., Parochus Ostrożanensis, Głownensis Praepositus”.

¹³⁶ APO III/O-1693, Sprawa o dziesięciny należne kościołowi ostrożańskiemu; APO III/O-1696, Sprawa o dziesięcinę należną kościołowi ostrożańskiemu od wsi Jaszczółty.

¹³⁷ APO I/B 1668–1699, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 194: „A.D. 1697. Ego Theodorus Casimirus Aponowicz, Canonicus Chioviensis, Parochus Ostrożanensis”; APO I/B 1700–1717, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 11: „Casimirus Theodorus Apponowicz Canonicus Luceoriensis, Decanus Drohiczensis, Parochus Ostrożanensis”.

¹³⁸ APO VI/K-1700 – Kopia kontraktu.

¹³⁹ APO I/B 1700–1717, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 3: „Dominus Głogowski Baccalaureus Ecclesiae Ostrożanensis”.

¹⁴⁰ APO III/Q, Liber iurium simul et visitationum Ecclesiae Par. Ostrożanensis, s. 1 „a”: „Cujus Rector Ill. ac Adm. Rev. Simon Poraziński Decanus Drohiczensis, Curatus Ostrożanensis, annorum septuaginta, ordinatus ab Ill. Wychowski anno millesimo septuagesimo tertio. Institutus ad hoc Beneficium anno millesimo septingentesimo undecimo”. Faktycznie jednak, ks. S. Poraziński pełnił już obowiązki proboszcza w Ostrożanach w jesieni 1710 r. Por. APO I/B 1700–1717, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 62: „A.D. 1710 October. Simon Poraziński Parochus Ostrożanensis”.

¹⁴¹ APO I/B 1710–1743, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 3.

Wkrótce po tym, przyszyły następne nieszczęścia. Zaraza, która zdziesiątkowała ludność miast i wsi, ale „Z łaskawości Bożej i za opieką Błogosławionej Dziewicy w parafii Ostrożańskiej tylko jeden dom we wsi Borzymy dotknięty został zarazą”.¹⁴² Miary nieszczęść dopełnił głód w 1714 r., o którym ks. Poraziński tak pisze: „Hoc Anno Domini 1714 vix per totam Poloniam zasewy ozime schibili, gdzie zaraz po żniwach znaczna egestas między ludźmi zagościła, iż jeden drugiego errogando stipem, ode drzwi, okien odpychał. Sequenti zaś anno 1715 zaraz na wiosnę wiele ludzi po drogach, miastach, lasach, nie mając wyżywienia od głodu umierało”.¹⁴³ Dzięki zacięciu kronikarskiemu Księdza Szymona Leona Porazińskiego w księgach metrykalnych pozostały dziesiątki adnotacji, z których dowiedzieć się można o wielu wydarzeniach z tamtych czasów od koronacji króla poczynawszy, poprzez zgony wielmożów, kłęski żywiołowe, na cenach zboża na rynku kończąc.¹⁴⁴ Szczególną wartość dla poznania dziejów ostrożańskiego Sanktuarium Matki Bożej mają spisy dobrodziejów kościoła i ich pobożnych fundacji, prowadzone systematycznie od 3 X 1710 r.¹⁴⁵ Są tam wzmianki o niezwykłych uzdrowieniach uzyskanych za pośrednictwem Ostrożańskiej Matki Bożej, a to w związku z wotami i darowiznami, jakie wdzięczni czciciele do Jej ołtarza przynosili. Bardzo długi jest wykaz osób, składających dary na rzecz Ostrożańskiego Sanktuarium. Ks. Poraziński troszczył się o piękno domu Bożego. Przyozdobił malowidłami kościół i znajdujące się w nim dwie kaplice, położył ołtarze, ozdobił je antypediami.¹⁴⁶ Położył ambonę i chrzcielnicę,¹⁴⁷ zadbał o nową monstrancję i kielichy, puszkę i srebrny trybularz.¹⁴⁸ Własnym kosztem sprawił organy do kościoła.¹⁴⁹ Zamówił nowe ławki i konfesjonały.¹⁵⁰ On też polecił wykonać „szufladę do zakrywania obrazu” Matki Bożej.¹⁵¹ Snycerze wykonali rzeźby na boczne ołtarze.¹⁵² Z Gdańska sprowadzony został cynowy krzyż procesyjny i ołtarzowe lichtarze.¹⁵³ Ks. Poraziński zbudował także nową dzwonnice.¹⁵⁴ Biskup Łucki Bogusław Rupniewski w dekretach wizytacyjnych z 1726 i 1729 r. chwalił proboszcza ostrożańskiego za przykładowe, pobożne życie, za troskę o piękno świątyni, za nowe naczynia i szaty liturgiczne.¹⁵⁵ Wśród kilku zaleceń powizytacyjnych jest nakaz odnowienia praw do dziesięciny z Grodziska i Smarklic i pokrycia nowym gontem kościoła. Jeśli dodać do dokonania księdza Porazińskiego jeszcze i tę szczególną troskę, jaką otaczał parafialny szpital dla ubogich, to okres jego pasterzowania w Ostrożanach trzeba uznać za bardzo owocny.¹⁵⁶

Nowy proboszcz ks. Józef Antoni Łuniewski wprowadzony został na beneficjum ostrożańskie 20 IV 1749 r.¹⁵⁷ Był kanonikiem płockim i notariuszem apostołskim. Duszpasterzował w Ostrożanach 7 lat, do 1756 r.¹⁵⁸ kontynuował dalej księgę dobrodziejów tutejszego kościoła. W tym czasie położone zostały korony na obrazie Matki Bożej. Przybyło też wiele wotów.¹⁵⁹

¹⁴² Tamże, s. 3: „Anno Domini 1710 pestilientia invaluit per tota Poloniam cum ingenti clade populorum, per villas, oppida, civitates varias. Clementia tamen Divina et Patrocinio B. Virginis in Parochia Ostrożany unica domus in villa Borzymy apparuit infecta”.

¹⁴³ Tamże, s. 16.

¹⁴⁴ Tamże, s. 6, 11, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 44.

¹⁴⁵ Tamże, s. 94–101. Benefactorum pia opera per me Simonem Poraziński a possessione mea nempe in anno 1710 a die 3-tia Octobris inchoata et conscripta.

¹⁴⁶ Tamże, s. 97.

¹⁴⁷ Tamże, s. 96.

¹⁴⁸ Tamże, s. 95.

¹⁴⁹ Tamże, s. 97.

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ Tamże.

¹⁵² Tamże, s. 96.

¹⁵³ Tamże, s. 95.

¹⁵⁴ Tamże, s. 98.

¹⁵⁵ APO XIII/Y-1726, Dekret wizytacyjny biskupa Stefana Bogusława Rupniewskiego; APO XIII/Y-1729.

¹⁵⁶ APO XIII/Y-1744, Decretum Reformationis pro Ecclesia Ostrożanensis, APO III/Q-1744, Status modernus Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 13: „In hac area plebaniali extat Xenodochium noviter extractum”.

¹⁵⁷ APO I/B 1743–1763, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 22: „Eodem anno 1749 ego Josephus Antonius Łuniewski post obitum Perill. ac Adm. Rev. Domini Simonis Leonis Poraziński Decani Drohiceniensis, Curati Praepositi Ostrożanensis, ultimi et immediati possessoris, cuius anima agminibus coelestis aggregatur, Curatus Ostrożanensis a Perill. ac Magnifico Domino Balthasaro, Comite in Łabiszyn, Czetore, haeredequo in Ostrożany praesentatus. Ab Illustrissimo vero Excelltissimo R.D. Antonio Francisco in Dmenin Kobielski, Dei et Apostolica Sedis Gratia Episcopo Luceociensis et Brestensis, Serenissimae Regiae Maiestatis Cancellario, praemissis praemittendo canonici instituti, peracta cum pulsu campanae majoris introductione publica die 20 Aprilis, quae fuerat Dominica Secunda post pascha, per Perill, ac Adm. Rev. Czarnocki Decanum Drohicensem, Curatum Grannensem...”

¹⁵⁸ Tamże, s. 60: „Ego Josephus Łuniewski Notarius Apostolicus”. Nota pochodzi z 1756 r.

¹⁵⁹ APO I/B 1710–1743, Benefactorum pia opera..., s. 100.

Następca ks. Luniewskiego, ks. Andrzej Niewiadomski, kanonik kolegiaty brzeskiej, pełnił funkcję proboszcza ostrożańskiego przez 12 lat.¹⁶⁰ Prezentowany przez kolatora Ignacego Ciecierskiego, wprowadzony został w urząd przez biskupa Erazma Wołłowicza 25 X 1/56 r.¹⁶¹ Szereg nagłych cudownych uzdrowień, odnotowanych zresztą w księdze parafialnej w latach 1/59–1/60, wzmogło gwałtownie kult łaskami słynącego Obrazu, wyzwoliło też niezwykłą ofiarność wiernych. Za zezwoleniem Konsytorza Janowskiego przepięte zostały liczne wota na srebrną sukienkę do Obrazu Ostrożańskiej Matki Bożej.¹⁶² W tym też czasie Ignacy Ciecierski podjął budowę nowego, trzeciego z kolei kościoła.¹⁶³ Budowniczym świątyni, istniejącej do dziś był Piotr Prawda, mieszczanin siemiatycki.¹⁶⁴ Niezwykłym wydarzeniem były misje święte, przeprowadzone przez zespół misjonarzy z Siemiatycz w dniach od 24 XI do 10 XII 1/66 r. Dyrektorem misji był wspaniały, znany już wtedy w całej Polsce kaznodzieja ks. Błażej Sikorski.¹⁶⁵ Mimo zimna i opadów ludzie tłumnie przybywali na nauki i nabożeństwa. Do konfesjonałów ustawiały się takie kolejki, że jak relacjonuje kronikarz misjonarski pod naporem penitentów po całym kościele przesuwają się konfesjonały wraz ze spowiadającymi w nich kapłanami.¹⁶⁶ Ks. Andrzej Niewiadomski zmarł 8 X 1/68 r. w Siemiatyczach w domu księży misjonarzy, z którymi się zaprzyjaźnił i do których udał się już bardzo ciężko chory.¹⁶⁷ Na kilka dni przed śmiercią sporządził testament. Zaczął go od modlitwy dziękczynnej: „A naprzód dziękuję Bogu Jedynemu w Trójcy Przenajświętszej, że mnie też ku chwale swojej stworzył, y zem się w tey wierze świętej Katolickiej Rzymskiej urodził, zrósł, do stanu duchownego mnie powołał, y dalsze lata, aż do ostatniego terminu życia pędzę, tak w niey umierać pragnę, y chcę y to wszystko cokolwiek S. Kościół Katolicki Rzymski, a osobliwie S. Synod Trydencki in professione fidei opisuje, wierzyć, trzymać, y w tey wierze umierać obiecuję, y poprzysięgam. Więc duszę moją, jako drogą krwią Zbawiciela odkupioną w ręce Boga Mojego oddaję, żebrząc pokornie, iey dla wielkości grzechów nie potępił, ale dla nieprzebranego miłosierdzia swego za przyczyną Najświętszej Maryi Panny zawsze Niepokalanej y świętych Patronów moich do chwały swojej łaskawie przyjąć raczył”.¹⁶⁸

W testamencie rozrządzał swoim mieniem, nie zapominając o biednych i o ostrożańskiej świątyni. Fundował między innymi wieczną lampkę przed wielkim ołtarzem.¹⁶⁹ Na opuszczoną przez śmierć poprzed-

¹⁶⁰ Od 1/56 do 1/68 r. Por. APO I/B 1/43–1/63, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 94: „Ego Andreas Niewiadomski, Canonicus Collegiatae Brestensis, Curatus Ostrożanensis”.

¹⁶¹ APO IV/Ps – 1/56, Nominacja ks. A. Niewiadomskiego na proboszcza w Ostrożanach.

¹⁶² APO III/I – 1/69, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 2; APO I/B 1/10–1/43, Benefactorum pia opera..., s. 100–101.

¹⁶³ APO III/I – 1/91, Status Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 1.

¹⁶⁴ APO I/B 1/43–1/63, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 61: „A.D. 1/56... Honesto Petro Prawda incola opidi Siemiatyce, protunc Architecto Ecclesiae Ostrożanensis.”

¹⁶⁵ LMS, Liber Missionum Domus Siemiaticensis 1/20–1/83, s. 143, nr 234. Charakterystyki sylwetki kaznodziejskiej ks. Błażeja Sikorskiego dokonał Jędrzej Kitowicz. Por. J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, Warszawa 1985, s. 79: „Najślawniejszym był z tego zgromadzenia misjonarzem za czasów Augusta III Sikorski: głos miał donośny i wdzięczny, zdanie żarliwe i przenikające, styl prosty i retorycznymi wdziękami nie okraszony, wzbudzał jednak w słuchaczach afekta jakie chciał: płacz, żal, miłosne serca ku Bogu rozrzewienie, obrzędzenie grzechów i tym podobne dotkliwości. Widać było nieraz cały kościół na jego kazaniu łzami zalany, krzykiem powszechnym kochanie Boga oświadczający albo jak rój pszczół zamieszany, do przeproszenia wzajemnego jeden drugiego szukający i do nóg sobie upadający”.

¹⁶⁶ LMS, Liber Missionum..., s. 143: „Magis abhuc in ista Missione videbantur manari nives, frigores, venti acerbi, tam nostrae functioni, quam devotioni et concursui populi. In his tamen apparentibus ut dicitur malis, benedixit nostro labori Deus, et supra spem consolatus est nos in adventu vix non quotidiano magni populi... Difficile esset explicare quantus fuerat in populo fervor. Sacerdotes confessionem audientes parum commoditatis habere potuerunt in alium locum se transferendi, Celebrans ad altare pro Missa Sacrificio peragendo vix potuit transire et reverti, ex populo universo omnes angulos Ecclesiae complorate, multi parietes hujus Domus Sacrae circumcingentes, pro posse verbum Dei audiebant... Ita eramus in hac Missione duabus septimanis et tribus diebus durante, numerositate populi gravati omnes, ut rogari debuerant Reverendi Patres Basiliani ex Civitate Drohiceni... In hac Missione tam Ritus Latini quam Graeco Uniti numerus fuit communicantium ad tria millia. Laborantes in ea ARD Blasio Sikorski Superiore Domus, R.D. Paulo Gron atque Martino Wierzbicki”.

¹⁶⁷ APO I/D 1/64–1/91, Księga zmarłych parafii Ostrożany, s. 9: „A.D. 1/68. Ostrożany, Die 8-va Maji Illustrissimus ac Adm. Rev. Andreas Niewiadomski, Canonicus Brestensis, Praepositus Curatus Ostrożanensis, Sacramentis Poenitentiae, Sacrosanctae Eucharistiae atque Unctione Extrema munitus, obit Siemiatycis in Domo Congregationis Missionis, hora prope duodecima ante meridiem, humatusque ibidem, requiescat in Christo Jesu”.

¹⁶⁸ APO VIII/R – 1/68, Potwierdzenie urzędowe testamentu ks. Andrzeja Niewiadomskiego, kanonika brzeskiego, proboszcza ostrożańskiego, s. 2.

¹⁶⁹ Tamże, s. 4: „A że kościół ostrożański, którego blisko lat jedynastu byłem rządcą nie ma żadnej fundacji na lampę, więc dla większej chwały Pana Boga na fundusz tego światła dysponuję żyta, którego w sнопie będzie około 150. To tedy wymłócić, sprzedać y sumkę za sprzedane zebraną na wyderkauf lokować a z prowizji niewygasającą lampę konserwować”.

nika, parafię ostrożańską prezentowała ks. Henryka Andrzeja Gedermana kanonika lwowskiego, kijowskiego i warszawskiego, doktora obojga praw i protonotariusza apostolskiego, Teodora Ciecierska, wdowa po Stolniku Drohickim, kolatorka kościoła.¹⁷⁰ Ks. Gederman objął kanonicznie parafię ostrożańską 22 VI 1769 r. w dniu Bożego Ciała.¹⁷¹ Ze względu na obowiązki w Konsystorzu Janowskim, często przebywał poza parafią. Dbął jednak o to, by Sanktuarium Ostrożańskie było należycie obsłużone, stąd to za czasów jego proboszczowania (1769–1806), obok altarzysty i wikariusza duszpasterzowało tu okresowo wielu zakonników, wspomagających miejscowych księży w głoszeniu Słowa Bożego i szafowaniu Sakramentów świętych.¹⁷² Trudno dziś dociec, czy na skutek poleceń Konsystorza, czy też ze względu na karygodne zaniedbanie szlachty, zobowiązanej do świadczenia kościołowi ostrożańskiemu dziesięcin, czy wreszcie ze skłonności zawodowej doktora obojga praw do procesowania się. Ks. Gederman prowadził dziesiątki spraw sądowych, celem wyegzekwowania należnych mu świadczeń.¹⁷³ Procesy te ciągnęły się latami. Nie zabrakło jednak i w tym czasie wielkich wydarzeń, bardzo ważnych dla Sanktuarium Ostrożańskiego. Jednym z nich była uroczysta renowacja Konfraterni Różańcowej dokonana 8 VII 1792 r.¹⁷⁴ W ciągu kilku miesięcy wstąpiło do bractwa przy ostrożańskim kościele około 1000 osób.¹⁷⁵ Insurekcja Kościuszkowska, w której czynny udział wzięła również ludność Podlasia, trzeci rozbiór Polski i zupełnie nowa sytuacja pod zaborem pruskim, to wszystko odbijało się żywym echem w parafii ostrożańskiej. Adnotacja z inwentarza kościoła o przekazaniu znacznej części sreber wraz z wielu wotami na cele Insurekcji dowodnie świadczy o zaangażowaniu patriotycznym ostrożańskiego proboszcza.¹⁷⁶ Ks. Henryk Gederman zmarł w Ostrożanach 24 I 1806 r. w wieku 64 lat.¹⁷⁷

Jego następcą został ks. Marcin Szymborski, kanonik podlaski i dziekan drohicki.¹⁷⁸ Funkcje proboszczowskie podjął on u progu nowych wydarzeń politycznych. Traktat tyłczycki zmienił granice zaborów. Ostrożany w ramach obwodu białostockiego znalazły się pod zaborem rosyjskim. W okresie wyprawy napoleońskiej na Moskwę zaciągnięto się do służby wojskowej wielu parafian ostrożańskich. Niektórzy z nich polegli, inni udali się na emigrację. Za kilkoma rozesłano listy gończe i skonfiskowano ich majątki. Poświadcza to zachowany dokument: „Imienny rejestr obywatelów obwodu białostockiego wybyłych za granicę y naznaczony dwóch miesięczny termin nie zwróciwszy się do Państwa Rossyjskiego Imperii, których majątki znajdują się w tutejszym obwodzie, w skutek Najwyższego Monifestu 12 X-bra 1812 roku podpadają konfiskacie na konto skarbu.”¹⁷⁹ Znajduje się tam lista wydziedziczonych, wśród których są nazwiska 10-ciu parafian ostrożańskich: „Szlachcic Gabriel Niewiarowski, szlachcic Jakub Niewiarowski, szlachcic Marcin Niewiarowski, mający niek którą część we wsi Niewiarowie Przybkach. Szlachcic Grzegorz Dobrogowski, szlachcic Fabian Moczulski, szlachcic Michał Łopuski, szlachcic Franciszek Miłkowski – mający część we wsi Łopusze i Miłkowice. Sulachcic Józef Miłkowski, szlachcic Andrzej Miłkowski, szlachcic Jakub Łopuski – mający niektóre części gruntu w Łopuszu i Miłkowicach.”¹⁸⁰

Kontrybucje na rzecz wojska rosyjskiego obciążły całą parafię. Jedną z nich ogłoszona pismem Marszałka Powiatu Drohickiego Drewnowskiego z 15 II 1813 r. w oparciu o wykaz dymów w parafii ostrożańskiej nakazuje dostarczenie do Drohiczyna: „koszul 60, sienników 120, kołder 26, łóżek 26”.¹⁸¹ Nie ominął parafii i pobór rekrutów do wojska rosyjskiego, co więcej obciążono obowiązkiem „wystawienia rekruta”

¹⁷⁰ APO III/1 – 1769, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 1; APO III/1 – 1791, Status Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 2–3.

¹⁷¹ APO III/1 – 1769, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 1.

¹⁷² APO I/B 1769–1781, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 5, 9, 10, 12, 15, 16, 19, 21, 22, 24, 27, 50, 51, 53, 54, 55, 61, 68, 73. Przeważnie byli to franciszkanie i bazylianie z Drohiczyna.

¹⁷³ APO III/O, Sprawy dziesięcin należnych kościołowi w Ostrożanach; APO VIII/R, Dokumenty dotyczące rozszereżenia materialnych.

¹⁷⁴ APO V/Fr, Liber Archiconfraternitatis Sacratissimi Rosarii Reginae Caelorum et Dominae B.V. Mariae in Ecclesia Parochiali Ostrożanensi 1792–1841, s. 1.

¹⁷⁵ Tamże, s. 3–7.

¹⁷⁶ APO III/1 – 1769, Status Ecclesiae Preposituralis et Parochialis Ostrożanensis, s. 2. Przy wykazie sreber kościelnych zaznaczone krzyżykami te, które oddane zostały podczas Insurekcji. Adnotacja głosi: „Te rzeczy od Rzeczypospolitey pszeszley zabrane”.

¹⁷⁷ APO I/D 1798–1810, Księga zmarłych parafii Ostrożany, s. 102: „A.D. 1806 Ostrożany. Illustris ac Adm. Reverendus Henricus Andreas Gederman, Canonicus Livoniae et Varsoviensis, Prothonotarius Apostolicus, Praepositus Ostrożanensis aetatis suae anno 64-to, sacramentis refectus et minitus d. 24-ta mensis Augusti h.2 min 30 mane de hac luce decessit”.

¹⁷⁸ APO III/1 – 1807, Inwentarz kościelny i gruntowy probostwa ostrożańskiego, s. 1: „Przy introdukcji na toż probostwo W.J.X. Marcina Szymborskiego... roku 1807 dnia 8 Września”.

¹⁷⁹ ADzD XII/V 1813–1823, s. 1.

¹⁸⁰ Tamże, s. 6–7.

¹⁸¹ Tamże, nr 328.

również kościelne dobra ziemskie.¹⁸² Sytuacja ks. Marcina Szymborskiego, proboszcza ostrożańskiego (1807–1835) i dziekana drohickiego oraz deputata do spraw cywilno-kościelnych, była częstokroć bardzo trudna. Musiał rozsyłać w formie kurrendy zarządzenia władz carskich z nakazem ogłoszenia ich z ambon.¹⁸³ Nierzadko były to listy gończe za zbiegłymi z wojska, pełne gróźb pod adresem tych, którzy ośmieliliby się przyjść takim z pomocą. I tak np. Gubernator obwodu białostockiego hrabia Wołłowicz w piśmie z 27 II 1817 r. polecił ogłosić w kościele ostrożańskim ostrzeżenie z wykazem kar dla tych, którzy ukrywają dezertów: „1. Zarządzający wsią, jeśli pozwoli zbiegowi przemocować na wsi, płaci sztrafu 100 rubli. 2. Włościanin lub karczmarz podlegają za to karze cielesnej. 3. Jeżeli kto położonego w punkcie pierwszym sztrafu zapłacić nie jest w stanie, taki podlega więzieniu na trzy miesiące... 4. Za zupełne osadzenie dezertera obywatel mieszkający w majątku płaci dwa tysiące rubli assygnacyjnych. 5. Drobną szlachta w majątkach swoich znajdujący się, jeżeli nie jest w stanie zapłacenia dwóch tysięcy rubli, oddaje się do służby wojskowej, a jeśli do niej nie jest sposobny, podlega zesłaniu na Sybir.”¹⁸⁴ Były i pisma urzędowe, nakazujące modlitwę za cara i jego rodzinę,¹⁸⁵ pisma zabraniające udzielania posług religijnych unitom.¹⁸⁶ Ciekawe, że mimo narastającego terroru i nasilającego się zastraszania, władze tolerowały uroczyste obchody kościelne i nabożeństwa żałobne w 1818 r. dla uczczenia zmarłego przed rokiem w Solurze w Szwajcarii, naczelnika insurekcji Tadeusza Kościuszki.¹⁸⁷

Po upadku powstania listopadowego represjonowano duchowieństwo za podawane z ambon ogłoszenia powstańcze, „podburzające ludność do łamania przysięgi danej prawowitej władzy”.¹⁸⁸ Powołana została specjalna komisja do sprawdzenia wszystkich ksiąg kościelnych, czy nie zawierają one zapisów podburzających w treści.¹⁸⁹ Ks. Marcin Szymborski zmarł w Ostrożanach 11 II 1835 r., w wieku 70 lat i w 43 roku kapłaństwa.¹⁹⁰ Archidiakon białostocki, ks. Kazimierz Kubeszowski, w piśmie z 12 II 1835 r. nr 276 powiadał duchowieństwo o śmierci ostrożańskiego proboszcza i zachęcając do modlitw tak charakteryzował duchową sylwetkę zmarłego dziekana: „Pomieniony kapłan, jak za życia najakuratniej spełniał wszelkie obowiązki na siebie nałożone, tak też czując się być słabym, nie opuścił co należało do kapłana chrześcijańskiego... Życiem akuratnym i przykładowym przepędzonym do ostatniej chwili okazując się nam na wzór, a stawiając zasługi i prace podjętą w Kościele Bożym, zebrze o modlitwy i ofiary Mszy świętej od współbraci”.¹⁹¹ Z dokonania parafialnych ksiądz Szymborskiego trzeba wspomnieć o zbudowaniu przezeń w 1810 r. nowej, murowanej istniejącej do dziś dzwonnicy.¹⁹² Jego gorliwość kapłańską potwierdzają odnotowane w tym czasie konwersje kilku osób z judaizmu.¹⁹³

Przejęciowo, osieroconą parafią administrował wikariusz ostrożański, ks. Antoni Zakrzewski (od lutego do czerwca).¹⁹⁴ W lipcu 1835 r. nowym proboszczem został ks. Andrzej Kiersnowski.¹⁹⁵ Pochodził on z Kiersnowa w par. Brańsk. Urodził się 30 XI 1794 r. W latach 1804–1817 uczył się w szkole siemiatyckiej księży misjonarzy. W 1817 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Janowie. Święcenia kapłańskie otrzymał z rąk bp. Adama Kłokockiego w 1820 r. Pierwszą jego placówką duszpasterską był wikariat w Ostrożanach (1820–1827), w 1827 r. został proboszczem w Pobikrach. W 1835 r., po śmierci ks. Szymborskiego, Stefan Ciecierski prezentował go na próbowstwo w Ostrożanach. Ks. Andrzej Kiersnowski dwukrotnie przeprowadził remont parafialnej świątyni. Pierwszy raz w 1835 r., drugi w 1851 r.¹⁹⁶ W 1847 r. gruntownej renowacji poddane zostały organy.¹⁹⁷ Plebanię pokryto nowymi gontami.¹⁹⁸ Ufun-

¹⁸² Tamże, Pismo Sądu Ziemskiego Powiatu Drohickiego z 10 X 1819 r.

¹⁸³ Tamże, nr 445 nn.

¹⁸⁴ Tamże, nr 447.

¹⁸⁵ APO XII/V, Obowiązkowe modlitwy za cara i jego rodzinę – „jektienja”.

¹⁸⁶ ADzB XII/V 1830–1833, Pismo Duchownego Kollegium z 9 VII 1830 r. Por. ADzB XII/V 1831–1840, Pismo z 15 IX 1838 r.

¹⁸⁷ ADzD XII/V 1814–1818, Pismo marszałka powiatu drohickiego nr 130, z 12 II 1818.

¹⁸⁸ ADzB XII/V 1834–1836, Pismo Kollegium Duchownego, w związku z interwencją ministra spraw wewnętrznych z 7 VIII 1834 r.

¹⁸⁹ Tamże, por. ADzB 1840–1845, Ukaz Konsystorza Mohylewskiego z 24 X 1840 r.

¹⁹⁰ ADzB XII/V – 1835, Pismo Archidiakona Białostockiego do dziekana bielskiego ks. Podgórskiego nr 276.

¹⁹¹ Tamże.

¹⁹² APO III/I – 1819, Stan kościoła parafialnego ostrożańskiego i jego funduszy, s. 19.

¹⁹³ APO I/B 1811–1824, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 55, 95.

¹⁹⁴ APO I/B 1825–1835, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 125; APO I/B 1835–1841, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 3–9.

¹⁹⁵ APO I/B 1835–1841, Księga chrztów parafii Ostrożany, s. 13.

¹⁹⁶ ADzB IV/Ps – 1846, Dane o Księżach Archidiakanatu Białostockiego; ADzB VI/K 1849–1852, Sprawy remontów kościołów i kaplic w dekanacie bielskim.

¹⁹⁷ ADzB VI/K 1845–1847, Raporty dotyczące inwestycji i remontów w kościołach dekanatu bielskiego.

¹⁹⁸ ADzB VI/K 1849–1852, Sprawy remontów kościołów i kaplic w dekanacie bielskim.

dowano też nowy baldachim do procesji eucharystycznych i sprawiono kilka kompletów nowych szat liturgicznych.¹⁹⁹ Władzom carskim naraził się ks. A. Kiernowski przez „podburzające kazania”. Nim jednak wytoczono proces i przeprowadzono śledztwo w tej sprawie, ksiądz zmarł w Ostrożanach 3 XII 1862 r. w wieku 68 lat.²⁰⁰ Na mocy wyroku sądowego represje dotknęły ks. A. Kiernowskiego pośmiertnie. Władze zaborcze zarządziły bowiem konfiskatę jego mienia.²⁰¹ W ten sposób utworzył ks. Andrzej poczet 17 proboszczów i administratorów parafii ostrożańskiej karanych nieraz bardzo dotkliwie aż po zsyłkę na Sybir i więzienie włącznie.

Ks. Aleksander Sidorowicz, ur. w 1827 r., a wyświęcony na kapłana w r. 1851, przez 11 lat pełnił funkcję wikariusza w Ostrożanach.²⁰² Po śmierci ks. Kiernowskiego został administratorem tejże parafii.²⁰³ Po wybuchu powstania uroczyscie witał oddziały powstańcze, zdążające na bitwę pod Siemiatycze. Procesjonalnie, w stroju liturgicznym, wyszedł im na spotkanie, odprawił specjalne nabożeństwo przed Ostrożańską Matką Bożą, pokropił ich wodą święconą i udzielił specjalnego błogosławieństwa. Uwieszony pod tymi zarzutami, przebywał przez trzy miesiące w więzieniu w Bielsku (od 16 VIII 1864 do końca października tegoż roku). Po ukończeniu śledztwa został przewieziony 31 X 1864 r. do więzienia do Grodna, tam otrzymał wyrok skazujący na zsyłkę do Guberni Permskiej. Wszystkie rzeczy, stanowiące własność księdza, zostały skonfiskowane a następnie sprzedane na licytacji 15 II 1865 r., na rzecz skarbu państwa.²⁰⁴ Parafię ostrożańską pozbawioną proboszcza, obsługiwali dorywczo, przez kilka miesięcy kapłani z sąsiednich parafii.²⁰⁵

W październiku 1864 roku administratorem kościoła ostrożańskiego mianowany został ks. Onufry Czajkowski, ale pełnił te obowiązki tylko dwa miesiące.²⁰⁶ Jeszcze krócej, bo tylko miesiąc administrował parafią ks. Leon Rypiński.²⁰⁷ Obaj uznani zostali za „nieprawomyślnych” a skądinąd wiemy, że w kilka lat później, za nie przyjęcie „trebnika” – rytuału w języku rosyjskim, który usiłowały narzucić władze carskie Kościołowi Katolickiemu w zaborze rosyjskim, byli sądzeni i represjonowani.²⁰⁸

Kolejny administrator ostrożańskiej parafii, ks. Jan Walter przybył tu w lutym 1865 r.²⁰⁹ Pochodził ze szlachty z powiatu bielskiego. Od 1850 roku uczęszczał do Gimnazjum w Białymstoku. Potem podjął studia na Instytucie Agronomii, które ukończył w 1858 r. W tymże roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie. Po czterech latach studiów wyświęcony został w 1862 r. przez bp. wileńskiego Adama Krasieńskiego. Przez dwa lata był wikariuszem w Ciechanowcu, po czym został wyznaczony na administratora par. Ostrożany.²¹⁰ Po pięciu latach został przeniesiony karnie na wikariat za nie przyjęcie „trebnika” i obrazę urzędnika, który mu tę księgę wręczył.²¹¹ Ks. Jan Walter cisnął ją w ogień na kominku na plebanii. Jako wikariusz parafii Łuczaj w powiecie wilejskim za „nieprawomyślną polityczną” oddany został 18 I 1872 r. pod dozór policji.²¹²

Następny administrator ostrożańskiej parafii (3 X 1870 – 28 X 1871), ks. Piotr Kryński również nie zagrał tu miejsca.²¹³ Był zakonnikiem, ongiś przełożonym klasztoru OO. Marianów w Raśnej. Pochodził z powiatu bielskiego, szkołę pijarską ukończył w Drohiczynie. Do zakonu OO. Marianów wstąpił w 1820 r. Wiele lat był więziony, nękaný, pozbawiony prawą zajmowania stanowisk za pieczęć z orłem, którą podczas rewizji w klasztorze w Raśnej w jego celi znaleziono.²¹⁴ Do Ostrożan przybył już jako 75 letni starzec. Po roku władze zaborcze poleciły odwołać go z tego stanowiska.

¹⁹⁹ ADzB VI/K 1845–1847, Raporty dotyczące inwestycji i remontów w kościołach dekanatu bielskiego.

²⁰⁰ ADzB I/D – 1862, Księga zgonów z parafii dekanatu bielskiego, s. 105, nr 73/1862.

²⁰¹ P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915*, cz. 2, t. 1, s. XXIII: „Gr. K.G. 1863, III tj. 81. Dzieło o konfiskowaniu w kaźnu imienia umierszego w Ostrożanach ks. Kiernowskiego”.

²⁰² ADzB I/B – 1852, Księga chrztów z parafii należących do dekanatu bielskiego, s. 258; ADzB I/B – 1862, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 262.

²⁰³ ADzB I/B – 1863, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 235; „Ks. Aleksander Sidorowicz Administrator par. Ostrożany”.

²⁰⁴ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 156–157; cz. 3, t. 4, s. 122.

²⁰⁵ ADzB – 1864, Księga chrztów parafii dekanatu bielskiego, s. 277–280.

²⁰⁶ Tamże, s. 280–284.

²⁰⁷ Tamże, s. 285.

²⁰⁸ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 1, s. 456, 957–958.

²⁰⁹ ADzB I/B – 1865, Księga chrztów parafii dekanatu bielskiego, s. 217.

²¹⁰ ADzB IV/Ps, Dane o księżach dekanatu bielskiego, s. 249.

²¹¹ Relacja parafianina ostrożańskiego, którego babka opowiadała o ks. Walterze.

²¹² P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 373.

²¹³ ADzB – 1870, Księga chrztów parafii dekanatu bielskiego, s. 187; ADzB I/B – 1871, s. 204.

²¹⁴ ADzB IV/Ps Dane o księżach dekanatu bielskiego, s. 8; P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 674–680.

Kolejnym administratorem kościoła Ostrożańskiego został ks. Bronisław Strumiłło (1871–1877), pochodzący również z Podlasia.²¹⁵ Uczył się w Drohiczynie. W 1858 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie. Wyświęcony na kapłana 26 V 1863 r., był kolejno wikariuszem w Ejszyszkach w powiecie lidzkim, w Słonimie, w Kobryniu. W 1866 r. został proboszczem i dziekanem w Kobryniu. Za „nieprawomyślność” przeniesiony został 1 X 1867 r. na administratora do Domanowa, w 23 X 1871 do Ostrożan. Za odmowę posługiwania się językiem rosyjskim na ambonie został karnie przeniesiony 24 IV 1877 r. na wikariat do Bociek oraz ukarany grzywną 150 rubli. Następnie skazany został na zsyłkę w głąb Rosji.²¹⁶

Ks. Jakub Kruszewski administrował parafią ostrożańską w latach 1877–1882.²¹⁷ Pochodził z Podlasia. Średnią szkołę pijarską ukończył w Drohiczynie (1819–1826). W 1827 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Białymstoku, potem przeniósł się do Wilna. Wyświęcony na kapłana w 1831 r. pełnił kolejno obowiązki wikariusza w Repnianach, Wasilkowie i Grodnie. W 1860 r. został administratorem kościoła w Śledzianowie a w 1877 w Ostrożanach. Wytoczono mu proces za poświęcenie przydrożnego krzyża na polu Jerzego Morze go bez zezwolenia władz zaborczych. Obłożony został karami pieniężnymi i pozbawiony parafii.²¹⁸

Jego następcą ks. Józef Nowicki, pełnił funkcję administratora kościoła ostrożańskiego tylko rok. Potem został proboszczem w Śledzianowie. Już tam został aresztowany i skazany na więzienie, a potem zsyłkę na Sybir gdzie w miejscowości Kazuskińce został podstępnie zamordowany.²¹⁹ Bezpośrednim powodem tych krwawych represji było świadczanie postug religijnych „byłym unitom”.²²⁰

Niespełna rok administrował parafią ostrożańską ks. Jarosław Rosiński (1882–1883).²²¹ Już poprzednio jako wikariusz w Łahiszynie koło Pińska został oskarżony o dostarczanie żywności powstańcom, co więcej o to, że ukrywał rannego „buntownika” a innego powstańca, Wincentego Bołtucia, zmarłego od odniesionych ran, uroczystie pochował. W mowie pogrzebowej miał go nazwać męczennikiem. Ponieważ nie wszystkie zarzuty udało się udowodnić, ks. Jarosław Rosiński skazany został 10 II 1866 r. na 6 miesięcy więzienia i poddany pod stały dozór policji.²²² Karany był jeszcze w 1872 r. za śpiewanie pieśni religijnych po polsku na cmentarzu.²²³ W 1886 r. z parafii Wiszniew w guberni wileńskiej zesłany został 13 stycznia na zsyłkę do Kargopola w guberni Ołuninieckiej.²²⁴

Tylko kilka miesięcy administrował parafią ostrożańską ks. Józef Więckiewicz (1883).²²⁵ Nie wiemy co zdecydowało o tak szybkim „zdjęciu” go z tego stanowiska, ale przyczyny musiały być podobne jak u poprzedników, skoro potem jako proboszcz w par. Niemen koło Lidy, karany był w 1899 wysokimi grzywnami.²²⁶

Pełnoprawnym proboszczem ostrożańskim, po szeregu administratorów, został ks. Konstanty Waszkiewicz (1884–1886).²²⁷ Nie na długo jednak. Już poprzednio w 1879 r., jako proboszcz w Kamieniu został za „nieprawomyślność” pozbawiony probostwa i skazany na zamknięcie w klasztorze.²²⁸ Po roku zwolniono go z klasztoru z nakazem opuszczenia guberni Mińskiej. Pismem z 31 III 1886 r. Generał Gubernator Wileński donosił Ministrowi Spraw Wewnętrznych, że ks. Konstanty Waszkiewicz, proboszcz w Ostroża-

²¹⁵ ADzB IV/Ps, Dane o księżach dekanatu bielskiego, s. 231.

²¹⁶ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 3, st. 4, s. 112.

²¹⁷ ADzB I/B – 1877, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 210; ADzB I/B – 1882, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 226.

²¹⁸ ADzB IV/Ps, Dane o księżach dekanatu bielskiego, s. 254; P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 1, s. XXXI: „Dzielo o samowolnym rozrzeszeniu nastajatelem ostrożansko kościoła księdzom Kruszewskim postawki kresta mieszczaninu Szimonu Morze”.

²¹⁹ ADzB I/B – 1882, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 227 nn. APS.

²²⁰ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 4, s. 18–25.

²²¹ ADzB I/B – 1882, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 231; ADzB I/B – 1883, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 229.

²²² P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 117–120.

²²³ Tamże, cz. 2, t. 1, s. 748–749.

²²⁴ Tamże, cz. 2, t. 3, s. 119.

²²⁵ ADzB I/B – 1883, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 241.

²²⁶ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 786. Ksiądz Józef Więckiewicz podlegał wielokrotnie represjom władz carskich od 1863 r. za śpiewanie w kościele pieśni patriotycznych, za nie przyjęcie „trebnika”, za przemówienia przeciw rządowi, za nabożeństwa w intencji wskrzeszenia Polski. W 1864 r. pozbawiony został parafii, majątek zasekwestrowano, a ks. J. Więckiewicz został uwięziony w Sokółce a następnie przewieziony do więzienia w Grodnie 28 VI 1864 r. Por. P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 390–397; Tamże, cz. 2, t. 1, s. 860.

²²⁷ ADzB I/B – 1884, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 238; ADzB I/B – 1886, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 266.

²²⁸ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 382.

nach oskarżony jest o udzielenie posług religijnych unitom.²²⁹ Aresztowano go za to i skazano na dwa lata więzienia a potem przeniesienie w takie okolice, gdzie nie ma unitów.

Zaledwie kilka miesięcy administrował parafią (1886) ks. Aleksander Adam Stankiewicz.²³⁰ Już poprzednio w 18/3 r. represjonowany za odmowę przyjęcia „trebnika”.²³¹

Dnia 14 VIII 1886 r., proboszczem ostrożańskim mianowany został ks. Kazimierz Lekstyłowicz.²³² Za podjęcie remontu kościoła w Ostrożanach i zbieranie składek na ten cel bez zezwolenia władz zaborczych, postawiony został w 1892 r. przed sądem, skazany na grzywnę, usunięty ze stanowiska proboszcza i zamknięty na trzy lata w klasztorze franciszkańskim w Grodnie.²³³

Kolejny proboszcz, ks. Aleksander Ludowicz objął parafię ostrożańską 20 VI 1892 r.²³⁴ Poprzednio jako wikariusz w Kopylu był więziony i zesłany na Sybir w 1867 r., „za namawianie ludzi do rozruchów politycznych”.²³⁵ Po ukazaniu się manifestu carskiego z 15 V 1883 r., zezwalającego zesłanym na powrót z wygnania, ks. Ludowicz podjął starania o pozwolenie na powrót w rodzinne strony. Odrzucono jednak jego podanie, uzasadniając odmowę tym, że „ze względu na krainowo szkodliwe jego wpływy i nietolerancję dla wszystkim co rosyjskie” nie zasługuje na łaskę amnestii.²³⁶ Wkrótce potem zezwolono mu jednak na objęcie placówki duszpasterskiej w Dziezieniszkach w filialnym kościele parafii Gieranony w powiecie Oszmiańskim. Następnie był proboszczem w Sokolanach koło Sokółki. Tu wytoczono mu 19 III 1892 r. proces, oskarżając go o odprawienie uroczystego nabożeństwa w dniu nieświętecznym.²³⁷ Widocznie w związku z tą sprawą przeniesiony został do Ostrożan. Po trzech latach musiał ponownie narazić się zaborczym władzom, skoro w 1895 r. odwołany został z tej placówki.

Jego następcą, ks. Bolesław Janowicz (1895–1901) przez sześć lat kierował ostrożańską parafią.²³⁸ O nim jedynym w szeregu represjonowanych proboszczów nie wiemy czy był karany, choć nie jest dostatecznie wyjaśnione, czy jego odejście z Ostrożan 20 IX 1901 r. nie było skutkiem nacisków policji.²³⁹

Ks. Aleksander Rymkiewicz, proboszcz Ostrożański w latach 1901–1911, oskarżony został w 1906 r. o prowadzenie tajnej polskiej szkoły we wsi Łopusz.²⁴⁰ Nie było to zresztą pierwsze śledztwo przeciwko jego osobie. Już jako proboszcz parafii Labonary koło Święcian zapłacił 100 rubli kary za to, że pozwolił na cmentarzu kościelnym śpiewać pieśni religijne.²⁴¹ W 1886 r., jako proboszcz parafii Hniezno k. Wołkowska, był oskarżony o świadczenie posług religijnych unitom.²⁴² W 1887 r., jako proboszcz w Olkowiczach k. Wilejki, oskarżony był o to, że spowiada prawosławnych, choć w śledztwie nie udało się tego udowodnić.²⁴³ W 1892 r. skazany został 12 lipca na cztery lata pobytu w klasztorze franciszkańskim w Grodnie za to, iż będąc proboszczem w Drohiczynie świadczył posługi religijne prawosławnym.²⁴⁴ Po roku, ze względu na bardzo zły stan zdrowia został zwolniony z karnego pobytu w klasztorze, ale gubernator wileński scharakteryzował ks. Aleksandra Rymkiewicza jako skrajnego fanatyka, wrogo usposobionego do rządu, świadczącego posługi religijne prawosławnym i szerzącego bractwa kościelne.²⁴⁵ Przez kilka lat odmawiano mu zezwolenia na zatrudnienie w duszpasterstwie. W 1901 r. zezwolono mu na objęcie parafii w Ostrożanach. W 1902 r. doniesiono nań, że zabrania katolickim dzieciom chodzić do rosyjskiej szkoły.²⁴⁶ Być może ukaz tolerancyjny z 1905 r. złagodził dochodzenia w tamtej sprawie, skoro przebywał na probostwie nadal. Może ratował go przed zsyłką również i zły stan zdrowia. Zmarł na raka 10 V 1911 r. w wieku 63 lat. Pochowany został na ostrożańskim cmentarzu przez proboszcza z Winnej, ks. Franciszka Bajksztysa.²⁴⁷

²²⁹ Tamże, cz. 2, t. 1, s. 858–859.

²³⁰ ADzB I/B – 1886, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 2/6.

²³¹ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 1, s. 797.

²³² APO III/1 – 1886, Inwentarz kościoła parafialnego, s. 6.

²³³ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 1, s. 620–621.

²³⁴ APO III/1 – 1886, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 6.

²³⁵ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, s. 532.

²³⁶ Tamże.

²³⁷ Tamże, cz. 2, t. 1, s. 627.

²³⁸ APO III/1 – 1895, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 4.

²³⁹ APO III/1 – 1901, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 6.

²⁴⁰ P. Kubicki, dz. cyt., cz. 2, t. 3, s. 141.

²⁴¹ Tamże, cz. 2, t. 1, s. 755.

²⁴² Tamże.

²⁴³ Tamże.

²⁴⁴ Tamże, s. 756.

²⁴⁵ Tamże.

²⁴⁶ Tamże, s. 756–757.

²⁴⁷ ADzB I/D – 1911, Księga zgonów z parafii dekanatu bielskiego, s. 366, nr 18.

Ks. Kazimierz Kowalewski, proboszcz ostrożański w latach 1911–1918, doczekał w Ostrożanach niepodległej Polski.²⁴⁸ Jego następcą ks. Benon Kaj (1919–1931) zbudował nową murowaną plebanię, istniejącą do dziś.²⁴⁹ Do ważnych wydarzeń z okresu jego duszpasterzowania należała wizytacja kanoniczna parafii przez sługę bożego biskupa Zygmunta Łozińskiego. Witając arcypasterza, wspominał proboszcz o dziejach Sanktuarium i łaskami słynącym obrazie. Długo w noc klęczał sługa boży w kościele przed wizerunkiem Ostrożańskiej Pani.²⁵⁰

Bardzo wiele zawdzięcza Sanktuarium Ostrożańskie kolejnemu proboszczowi, ks. Janowi Auderowi (1931–1957).²⁵¹ Urodził się on na Litwie we wsi Szarki w powiecie Kowieńskim 26 III 1879 r. Rodzice jego Michał i Luiza z Wasylów Auderowie byli Łotyszami, wyznania protestanckiego. W domu posługiwano się językiem łotewskim i litewskim. Jako gimnazjalista spędzał wakacje u swego stryja, malarza, z którym łączyła go serdeczna przyjaźń. Stryj miał bogatą bibliotekę, z której Janek chętnie korzystał. Jako 17-letni gimnazjalista podjął się udzielania korepetycji w czasie wakacji i ferii we dworakach szlacheckich na Litwie. Przelomowy okazał się w jego życiu pobyt w polskim dworku państwa Sakielów. Odbywał długie spacery z panem domu, który opowiadał Janowi o Polsce, o jej przeszłości, o Powstaniu Styczniowym, w którym brał udział. Obudziło to w duszy Audera miłość do Polski, którą uznał za swoją ojczyznę. Nauczył się więc czytać i mówić po polsku. Teraz biblioteka stała przed nim otworem. W dworku Sakielów odprawiano codziennie wieczorem nabożeństwo połączone ze śpiewaniem litanii loretańskiej do Matki Bożej. Wezwania litanii, tak bardzo biblijne, rzewna melodia i skupienie rozmodlonych domowników wywarły na młodym protestancie duże wrażenie. Postawił przed sobą pytanie: „Dlaczego Panu Bogu miałyby być niemiłe to, że czcimy Matkę Jego Syna? Przecież gdyby czczono moją matkę byłbym bardzo szczęśliwy!”

Stopniowo dojrzewała w nim decyzja przejścia na katolicyzm i krystalizowało się coraz wyraźniej kapłańskie powołanie. Seminarium Duchowne ukończył w Kownie w 1911 r. i wtedy też otrzymał święcenia kapłańskie. W czasie studiów spotykały go przykrości, a nawet szykany ze strony kleryków Łotyszów i Litwinów za to, że będąc Łotyszem z urodzenia, z wyboru czuł się Polakiem. Kolejne placówki duszpasterskie na których pracował – to wikariat w Poniewieżu (1912), Rydze (1912–1915), Tomsku (1915–1916). Pierwsze probostwo otrzymał w Timofiejówce koło Irkucka (1916–1920), tutaj też przeżył rewolucję. W latach 1920–1923 więziony w Moskwie na Butyrkach. Po zwolnieniu wyjechał do Polski. Zatrzymał się na kilka miesięcy u oo. kapucynów w Warszawie, następnie na kalepanii u Sióstr Zmartwychwstańek w Kętach. Pod koniec roku zgłosił się do dyspozycji sługi bożego Zygmunta Łozińskiego, wtedy jeszcze biskupa mińskiego. Mianowany został wikariuszem w Siemiatyczach (1925–1926), potem proboszczem w Miłkowicach (1926–1931). Pismem sługi bożego bp. Zygmunta z 10 VII 1931 r. mianowany został proboszczem w Ostrożanach. Oczarował go obraz Matki Bożej, zainspirowały tradycje Sanktuarium, sięgające XVI w. Jemu to zawdzięczają Ostrożany renesans kultu łaskami słynącego obrazu, nowe pieśni ku czci Matki Bożej Ostrożańskiej, a przede wszystkim żywy przykład głębokiego, osobistego nabożeństwa do Matki Najświętszej. Pamiętał, komu zawdzięcza konwersję i powołanie kapłańskie. Jego poezja ma charakter ludowy, język polski w niej bywa czasem chropowaty, rymy niekiedy „częstochowskie”. Jest w niej jednak ładunek uczuciowy i dziecięca wiara we wstawienniczą potęgę Matki Zbawiciela. Nieraz można było zastać ks. Jana Audera w pustym o tej porze dnia ostrożańskim kościele, jak pełnym głosem śpiewał Matce Bożej swoje pieśni.²⁵²

Jego stosunek do parafian był niezwykle ciepły. Między plebanią i parafią nie było żadnych barier. Parafianie pamiętali mu tę przedziwną interwencję u oficera Wehrmachtu w pierwszych dniach wojny niemiecko-radzieckiej, dzięki której wbrew nadziei ocalone zostało życie 17 ludzi skazanych już na śmierć

²⁴⁸ ADzB I/B – 1911, Księga chrztów z parafii dekanatu bielskiego, s. 316; APD XII/V 1916–1922, Varia par. Drohiczyn, Pismo ks. K. Kowalewskiego proboszcza z Ostrożan z 11 VII 1917 r.

²⁴⁹ APO III/I – 1931, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 4: „Dom plebanialny murowany, nowy zbudowany w 1921 roku. Stodoła drewniana 50 metrów długości i 14 metrów szerokości, dach kryty słomą”.

²⁵⁰ APO XIII/Y – 1927 Wizytacja kanoniczna parafii Ostrożany przez bp. pińskiego Zygmunta Łozińskiego.

²⁵¹ APO III/I – 1931, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 5: „Kościół, beneficjum i wszystko wyżej wymienione przyjąłem 28 sierpnia 1931 r. od ks. proboszcza Benona Kaja. – Ks. Jan Auder.

²⁵² Życiorys napisany przez ks. J. Audera i przechowywany w Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie. Tezka akt personalnych ks. J. Audera w Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie. Maszynopis: Ks. E. Borowski, *Noty biograficzne o zmarłych kapłanach diecezji pińskiej*, Drohiczyn n/B. 1982 r., s. 223–227, przechowywany w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie. Relacja ks. J. Karnickiego. Por. APO III/Q, Liber iurium simul et visitationum, s. 78–81.

przez rozstrzelanie.²⁵⁵ Ciężko chory zrezygnował z obowiązków proboszcza, ale w charakterze rezydenta przebywał nadal w Ostrożanach. W czasie pobytu w szpitalu pisał do Ostrożańskiej Matki Bożej swoje wiersze-listy, zamienione po odzyskaniu zdrowia w pieśni ku Jej czci. Zmarł 12 IV 1960 r. Spełniono ostatnią wolę ks. Jana Audera, grzebiąc jego ciało tak blisko Sanktuarium Łaskami Słynącego obrazu Matki Bożej, jak to tylko było możliwe.²⁵⁴

Kolejnymi proboszczami i kustoszami Sanktuarium byli: ks. Józef Barszczewski (1957–1962),²⁵⁵ ks. dr kan. Henryk Kardasz, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Drohiczynie (1962–1963),²⁵⁶ ks. Marian Godlewski (1964),²⁵⁷ ks. Jan Karnicki (1965–1970),²⁵⁸ ks. Henryk Filipowicz (1970–1983),²⁵⁹ który przeprowadził gruntowny remont kościoła i odnowił jego wnętrze, ołtarze, ambonę i chrzcielnicę. Obecny proboszcz ostrożański ks. Krzysztof Maksimiuk rozwija duszpasterstwo rodzin, kultywuje tradycje sanktuarijne kościoła. W 1984 r. zorganizowano tutaj ogólnodiecezjalne uroczystości dziękczynne za plony.²⁶⁰

Choć w różnym stopniu, prawie wszyscy ostrożańscy proboszczowie wnieśli swój wkład w rozwój kultu Matki Bożej w Łaskami Słynącym Ostrożańskim Obrazie.

VI. TERYTORIUM I LUDNOŚĆ PARAFII OSTROŻAŃSKIEJ

Pierwotnie parafia ostrożańska obejmowała 8 wsi z ziemiami do nich przynależącymi: Grodzisk, Jaszczółty, Koski, Krakówki, Ostrożany, Smarklice, Smorczewo i Zdzychy.²⁶¹ Wyodrębniające się z tych wsi zaścianki przekształcały się stopniowo w kolejne osady.²⁶² Już w pierwszej połowie XVII w. były trudności ze ściąganiem dziesięcin z Grodziska i Makark. Wizytator generalny zalecał proboszczowi odnowienie praw do dziesięciny z tych wsi.²⁶³ W księdze chrztów parafii Ostrożany w latach 1633–1635 widnieją nazwy następujących wsi: Borzymi, Bryki, Drohlin, Jaszczółty, Klepacz, Koski, Krakówki, Krynki, Sobole, Lachówka, Lopusz, Makarki, Moczydły, Moczydły Zalesie, Morze, Niewiarowo Sochy, Ostrożany, Rybałty, Smorczewo, Stadniki, Zdzychy.²⁶⁴ W „Tabeli dymów parafii ostrożańskiej” z 1813 r. wyliczone są następujące miejscowości: „Dobra J. W. Ciecierskiego, Dominium Ostrożany z attynencjami – dymów 209, wieś Jaszczółty – 36, Niewiarowo Przyпки – 13, Niewiarowo Sochy – 20, Rybałty – 22,

²⁵⁵ Zeznanie na piśmie o. Jana Zalewskiego dawnego zakrystianina przy kościele par. w Ostrożanach.

²⁵⁴ Akt zgonu ks. J. Audera – APO I/D – 1960 r. s. 102, nr 8/1960.

²⁵⁵ Odnowił on kościół z zewnątrz i wewnątrz. Położył chodnik wokół kościoła. Ogrodził cmentarz przykościelny i grzebalny. Por. APO III/Q, Liber iurium simul et vosotationum, s. 82.

²⁵⁶ Tamże, s. 83.

²⁵⁷ Tamże, s. 84.

²⁵⁸ Tamże, s. 258. W 1969 r. dokonał remontu dachu kościoła i pokrył go nową blachą. Zainstalował nowe, metalowe tabernakulum. Ks. Jan Karnicki zwrócił się do Ordynariusza Diecezji w Drohiczynie ks. Bp. Władysława Jędruszka z następującą prośbą: „Proboszcz Jan Karnicki oraz wierni parafii pod wezwaniem narodzenia N.M.P. w Ostrożanach, zwracają się z pokorną prośbą o uznanie kościoła parafialnego w Ostrożanach za miejsce szczególnie poświęcone czci N.M.P., Matki Bożej, czyli za Sanktuarium Maryjne. W Ostrożanach znajduje się bowiem obraz M.B. Dzieciątka piasztującej, opisany w 1744 roku. Uznany już wtedy za „łaskami słynący” multum gratiosa – ut testant vota argentea appensa circa Imaginem”.

Parafianie Ostrożańscy nieustannie uznają Obraz M.B. za łaskami słynący i nazywają swoją Matuchną. Tę wiarę podzielają wierni sąsiednich parafii: Miłkowice, Śledzianów, Drohiczyn, Perlejewo, Pobikry, Grodzisk, Kłopoty, Siemiatyce, Dziadkowie. Uczęszczają licznie, szczególnie 8 września, przystępują do Sakramentów Świętych, obchodzą na kolanach ołtarz M.B. Ostrożańskiej, zanoszą z płaczem prośby do Matki Bożej w Ostrożanach, często na piśmie oraz podziękowania, wierząc że ich wysłucha. Nieraz nawet w inne dni przybywają z pilnymi potrzebami. Tych próśb na piśmie złożonych parafia posiada bardzo dużo.

Decyzja Waszej Ekscelencji uznająca Ostrożański Kościół z Obrazem M.B. Łaskami Słynącym za Sanktuarium Maryjne w ramach diecezji przyczyni się do czci Maryi Dziewicy i pogłębienia wiary w pomoc Matki Bożej.”

²⁵⁹ Umowa z dnia 9 VI 1975 r. między Ks. H. Filipowiczem, proboszczem ostrożańskim, a Zdzisławem Milejem, zamieszkałym w Poznaniu ul. Długa 32/1 o remont i malowanie kościoła ostrożańskiego oraz o złozenie ambony, organów i chrzcielnicy. Teczka Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie „Parafia Ostrożany”.

²⁶⁰ Uroczystości odbyły się 8 IX 1984 r. Przewodniczył im ks. bp W. Jędruszek, uczestniczyło wielu kapłanów, delegacje rolników ze wszystkich parafii diecezji i wielkie rzesze wiernych.

²⁶¹ APO III/Q, Liber iurium simul et visitationum Ecclesiae Par. Ostrożanensis s. 2, Erectio Ecclesiae Ostrożanensis.

²⁶² Koski Falki, Koski Wypychy, Krakówki Dąbki, Krakówki Włodki, Niewiarowo Przyпки, Niewiarowo Sochy.

²⁶³ APO XIII/Y – 1670, Dekret wizytacyjny archidiakona łuckiego Stanisława z Bedlna Bedlińskiego.

²⁶⁴ APO I/B 1633–1669, Księga chrztów parafii w Ostrożanach.

Lubowicze – 18, Morze – 30, Krynki Sobole – 39, Moczydły Stare – 11, Moczydły Zalesie – 3, Lachowicze – 3, Łopusze – 26, Klepacze Kończany – 21, Klepacze Strumiany – 22, Smorczewo – 17, Koski Wypychy – 23, Koski Falki – 8, Borzomy – 13, Zdzichy – 11, Krakówki Włodki – 19, Krakówki Dębki – 4, Dominium Smarklice – 20, Dominium Bryki – 15, Probostwo ostrożańskie – 10²⁶⁵. Podobny stan terytorialny parafii utrzymał się do 1849 r., jak wynika to ze sprawozdania ks. Andrzeja Kiersnowskiego z 18 III 1849 r., z tym, że występuje tam jeszcze „majątek Justynowo”²⁶⁶.

W inwentrze kościoła ostrożańskiego z 1871 r. wymienionych zostało 26 miejscowości, należących wtedy do tej parafii: Borzomy, Bryki, Bujny, Jaszczolty, Kamianki, Klepacze, Kłopoty Byńki, Koski Falki, Koski Wypychy, Krakówki Dębki, Krakówki Włodki, Krynki Sobole, Lachowskie, Lubowicz, Moczydły, Morze, Niewiarowo Przypki, Łopusz, Niewiarowo Sochy, Ostrożany, Rybałty, Smarklice, Smorczewo, Stadniki, Zalesie, Zdzichy.²⁶⁷ W tymże dokumencie jest zagadkowa wzmianka: „Wsie Grodzisk, Drohlin i Makarki samowolnie odłączyły się 3/ lat temu wstecz”. Wydaje się jednak, że zaszła tu jakaś pomyłka, gdyż wsie te nie figurują już w wykazie miejscowości, należących do parafii ostrożany sporządzonym w 1/91 r.²⁶⁸ To odłączenie się trzech wyżej wspomnianych wsi musiało zatem nastąpić wcześniej. Wymienione wsie weszły w skład parafii rudzkiej a następnie grodzkiej.

W okresie międzywojennym, po powołaniu do istnienia nowych parafii w 1922 r., do parafii Kłopoty przydzielone zostały wsie Moczydły, Moczydły Zalesie, Lachowskie, Krynki Sobole, Kłopoty Bańki i Bujny. Do parafii Miłkowice – wieś Bryki.

Obecnie w skład ostrożańskiej parafii wchodzi następujące wsie: Borzomy, Jaszczolty, Kamianki, Klepacze, Koski Falki, Koski Wypychy, Krakówki Dębki, Krakówki Włodki, Lubowicz, Łopusz, Morze, Niewiarowo Przypki, Niewiarowo Sochy, Ostrożany, Rybałty, Smarklice, Smorczewo, Stadniki, Zdzichy.²⁶⁹

Pod względem etnicznym, wyznaniowym a także w zakresie statusu społecznego, ludność parafii ostrożańskiej była dość zróżnicowana. Obok Mazurów mieszkali tu Litwini i Rusini, a nawet nieco Żydów. Obok magnatów, drobna szlachta i chłopi. Wyznaniowo do XVI w. współżyli tu katolicy i prawosławni. Po unii brzeskiej byli tu wierni obu katolickich obrządków: łacińskiego i unickiego.²⁷⁰ Sporadycznie pojawiali się i protestanci, ściślej Zwinglianie.²⁷¹ W XVIII w. proporcje między katolikami obrządku łacińskiego a unitami układały się tu jak 5 do 1 na korzyść obrządku łacińskiego.²⁷² Zapewne nieco inaczej było w XVII w., kiedy do parafii ostrożańskiej należały jeszcze miejscowości: Grodzisk, Drohlin, Makarki i Bryki z przeważającą tam ludnością unicką.

Dokładne relacje dotyczące ilościowego stanu parafii ostrożańskiej sięgają początków XVIII w. Ze sprawozdań lazarystów, prowadzących misje święte w Ostrożanach w latach 1/24, 1/59, 1/66 i 1/70, zdaje się wynikać, że rzymskokatolicka ludność parafii ostrożańskiej liczyła około 2000 osób, a być może nawet nieco więcej. W 1/24 r. do komunii generalnej przystąpiło podczas misji w Ostrożanach około 1/00 osób obrządku łacińskiego.²⁷³ W 1/59 r. – 2500,²⁷⁴ w 1/66 – 3000 (ale tak obrządku łacińskiego jak i unickiego), w 1/70 r. – 2100 obrządku łacińskiego i 350 obrządku greckiego.²⁷⁶ Dane z lat 1/60–1/66 mogłyby wskazywać na większą liczbę parafian, ale trzeba pamiętać, że na misje ściągali ludzie również z ościennych parafii, zwłaszcza wtedy, gdy prowadzili je tak wybitni karnodzieje, jak Jakub Szaszko i Błażej Sikorski.²⁷⁷

Z tabeli podanej w inwentarzu kościoła ostrożańskiego z 1/91 r. wynika, że ludność wyznania rzymskokatolickiego w parafii ostrożańskiej wynosiła wtedy 2003 osoby, 1006 mężczyzn i 997 kobiet.²⁷⁸ Tabela

²⁶⁵ ADzD XII/V 1813–1823, Tabela Dymów Parafii Ostrożańskiej 1813 r. s. 329.

²⁶⁶ ADzB XII/V 1849–1851, Varia, s. 34: Notitia de Ecclesia Romano Catholica Parochiali Ostrożanensi.

²⁶⁷ APO III/1 – 1871, Inwentarz kościoła parafialnego w Ostrożanach, s. 4.

²⁶⁸ APO III/1 – 1/91, Status Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 4.

²⁶⁹ Sprawozdanie z parafii ks. proboszcza K. Maksimiuka z 1 X 1985 r.

²⁷⁰ LMS, Liber Missionum in Domo Siemiaticensi ab Anno Domini 1/28, s. 152 nr 268.

²⁷¹ APO Liber iurium simul et visitationum, Litterae III. ac Magnifica Halisabethae Ducissae de Strog Radziwiłłowna Palatinae Vilmensis ad Factores suos Ostrożanenses scriptae – 1594, s. 2: „Arendarz Ostrożański będąc religii zwinglińskiej, nic nie zycząc Kościołowi Bożemu dobrego zajechać musiał gruntu kościelnego...”

²⁷² LMS, Liber Missionum, s. 152.

²⁷³ Tamże, s. 22.

²⁷⁴ Tamże, s. 111.

²⁷⁵ Tamże, s. 143.

²⁷⁶ Tamże, s. 152.

²⁷⁷ *Księga Pamiątkowa Trzechsetlecia Zgromadzenia Księży Misjonarzy*, Kraków 1925, s. 107, 261.

²⁷⁸ APO III/1 – 1/91, Status Ecclesiae Parochialis Ostrożanensis, s. 4.

z 1813 r. wylicza na terenie parafii 610 „dymów”, nie podaje jednak dokładnej liczby parafian.²⁷⁹ Wiadomo jednak, że w XIX w. liczba parafian oscylowała w granicach od 2500 do 3150 osób. W 1846 r. było tu 2478 katolików obrządku łacińskiego,²⁸⁰ w 1859 r. – 2500,²⁸¹ w 1862 r. – 2457,²⁸² w 1871 r. – 2308,²⁸³ w 1894 r. – 3147,²⁸⁴ Podobnie było i w pierwszej połowie XX w. W 1926 r. na terenie parafii ostrożańskiej mieszkało 2/27 katolików.²⁸⁵ W 1928 r. – 2580,²⁸⁶ w 1931 r. – 2/33,²⁸⁷ w 1936 r. – 2/90,²⁸⁸ w 1939 r. – 2915 osób.²⁸⁹ Dane z 1950 r., wskazują na 3000 parafian.²⁹⁰ Obecnie w związku z migracją młodzieży wiejskiej do miast liczba parafian wynosi około 2400.²⁹¹

ZAKOŃCZENIE

Zasięg kultu Ostrożańskiej Matki Bożej pokrywa się obecnie w zasadzie z granicami diecezji z siedzibą w Drohiczynie. Tradycje tego kultu sięgają w daleką przeszłość i potwierdzone są archiwalnymi zapisami, wotami, koronami, srebrną szatą na laskami słynącym obrazie, pieśniami i rytmem uroczystego odstawiania i zasłaniania cudownego wizerunku. Ostrożańska Pani jest także i dziś wspomogieniem wiernych i uzdrowieniem chorych. Niezwykłe łaski uzyskiwane za Jej pośrednictwem poświadczają zeznania wiernych składane pod przysięgą.²⁹² Utał się zwyczaj przynoszenia do Jej stóp kartek z prośbami i podziękowaniami. Od nawiedzenia Matki Bożej w znaku Jasnogórskiego Obrazu w 1985 r. podjęto w Ostrożanach dzieło modlitwy nieustannej o trzeźwość narodu.²⁹³ Gorącym pragnieniem duchowieństwa i diecezjan jest to, by przez papieską koronację Obrazu kult ten został ugruntowany autorytetem Namiestnika Chrystusowego i zataczał coraz szersze kręgi.

„Maryjo, my do stóp Twych upadamy,
W potrzebach swych o litość Cię błagamy,
Niech wzruszy Cię modlitwa z serc płynąca,
Ach usłysz nas łaskami tu słynąca”²⁹⁴

²⁷⁹ ADzD XII/V 1813–1823, Fabela Dymów Parafii Ostrożańskiej, s. 329.

²⁸⁰ ADzB VII/St – 1816, Dane statystyczne z parafii należących do dekanatu bielskiego.

²⁸¹ ADzB VI/St – 1859, Dane statystyczne z parafii należących do dekanatu bielskiego.

²⁸² ADzB VII/St – 1862, Dane statystyczne z parafii należących do dekanatu bielskiego.

²⁸³ ADD VII/St – 1871, *Ordo Divini Officii recitandi sacrique peragendi a clero Dioecesis Vilnensis*, s. 153.

²⁸⁴ ADD VIII/St – 1894, *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro Dioecesi Vilnensi*, s. 219.

²⁸⁵ ADD VII/St – 1926, *Elenchus Ecclesiarum et Cleri Dioecesis Pinscensis*, s. 218.

²⁸⁶ ADD VII/St – 1928, *Elenchus Ecclesiarum et Cleri Dioecesis Pinscensis*, s. 59.

²⁸⁷ ADD VII/St – 1931, *Elenchus Ecclesiarum et Cleri Dioecesis Pinscensis*, s. 61.

²⁸⁸ ADD VII/St – 1936, *Spis kościołów i duchowieństwa Diecezji Pińskiej*, s. 83.

²⁸⁹ ADD VII/St – 1939, *Spis kościołów i duchowieństwa Diecezji Pińskiej*, s. 66.

²⁹⁰ ADD VII/St – 1950, *Spis kościołów i duchowieństwa Diecezji Pińskiej*, s. 23.

²⁹¹ Relacja obecnego proboszcza Ks. K. Maksimiuka.

²⁹² Teczka Par. Ostrożany w Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie zawiera zeznanie złożone wobec wicekanclerua Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie, ks. Mariana Swierczyńskiego 10 IX 1984 r. w sprawie cudownego uzdrowienia za przyczyną Ostrożańskiej Matki Bożej. Uzdrawiony stwierdza: „Od 1964 r. chorowałem na przepuklinę, tak wtedy stwierdził lekarz z Drohiczyna p. Rysak. Zalecił wtedy operację i lekarstwa. Ale p. J.Z. nie zgodził się na nie i żadnych lekarstw nie przyjmował, cierpiał bardzo, miał liczne ataki. Jako wierzący człowiek modlił się do Trójcy Świętej o uzdrowienie. W tamtym roku na Uroczystość Narodzenia N.M.P. modlił się przed obrazem Matki Bożej Ostrożańskiej o uzdrowienie i wtedy doznał łaski zdrowia. Ustały bóle i mógł swobodnie chodzić i teraz bardzo dobrze się czuję mimo podeszłego wieku. Czuję się w obowiązku o tym powiedzieć Władzy Duchownej o zaznanej łasce uzdrowienia za wstawiennictwem M.B. Ostrożańskiej”.

²⁹³ Od II Nawiedzenia Matki Bożej w Znak Jasnogórskiego Obrazu w diecezji w Drohiczynie n/B. V–VI 1985 r., rozpoczęto szczególnie intensywną pracę nad abstynencją o trzeźwością diecezjan.

²⁹⁴ Fragment pieśni śpiewanej w Ostrożanach przed łaskami słynącym obrazem Matki Bożej.

Aneks nr 1

Poczet proboszczów ostrożańskich

Ks. Jakub „Pleban Perlejewski“	1450–1473
„ Albert Wojciech Rykaczewski	(1551–1554)
„ Antoni Mikuczewski	(1556)
„ Żelazowski	(przed 1594)
„ Leonard z Dworaków	(1595–1596)
„ Wojciech Tchórzewski	(1629)–1653
„ Florian Sadowski, dziekan drohicki	28 XI 1653–1690
„ Paweł Suliszewski, kanonik lwowski, przemyski, kamieniecki i sekretarz królewski	VII 1690–1697
„ Teodor Aponowicz, kanonik kijowski, łucki dziekan drohicki	1697–1709
„ Szymon Leon Poraziński, dziekan drohicki	1710–1749
„ Józef Antoni Luniewski, kanonik płocki, notariusz apostolski	20 IV 1749–1756
„ Andrzej Niewiadomski, kanonik brzeski	1756–8 V 1768
„ Andrzej Gederman, doktor praw, kanonik warszawski, lwowski, łucki, protonotariusz apostolski	22 VI 1769–24 VIII 1806
„ Marcin Szymborski, dziekan drohicki, kanonik podlaski	1807–11 II 1835
„ Antoni Zakrzewski, administrator	II 1835–III 1835
„ Andrzej Kiersnowski	22 III 1835–3 XII 1862
„ Aleksander Sidorowicz, administrator	1862–1864
„ Onufry Czajkowski, administrator	1864–1864
„ Leon Rypiński, administrator	1864–1865
„ Jan Walter, administrator	II 1865–1869
„ Piotr Kryński, administrator	1870–1871
„ Bronisław Strumiłło, administrator	23 X 1871–24 IV 1877
„ Jakub Kruszewski, administrator	1877–1882
„ Jarosław Rosiński, administrator	1882–1883
„ Józef Więckiewicz, administrator	1883–1883
„ Józef Nowicki, administrator	1883–1884
„ Kontanty Waszkiewicz	1884–1886
„ Aleksander Adam Stankiewicz, administrator	5 VI 1886–14 VIII 1886
„ Kazimierz Lekstyrowicz	14 VIII 1886–1892
„ Aleksander Ludowicz	20 VI 1892–12 XII 1895
„ Bolesław Janowicz	12 XII 1895–20 IX 1901
„ Aleksander Rymkiewicz	20 IX 1901–10 V 1911
„ Kazimierz Kowalewski	1911–1918
„ Benon Kaj	1919–28 VIII 1931
„ Jan Auder	28 VIII 1931–1957
„ Józef Barszczewski	1957–1962
„ Henryk Kardasz, doktor teologii, kanonik piński	1962–13 VII 1963
„ Benedykt Karpiński, administrator	13 VII 1963–24 IV 1964
„ Marian Godlewski	24 IV 1964–3 X 1964
„ Benedykt Karpiński, administrator	3 X 1964–1 IV 1965
„ Jan Karnicki	1 IV 1965–7 II 1970
„ Kazimierz Wasilewski, administrator	7 II 1970–1971
„ Henryk Filipowicz	1971–18 VIII 1983
„ Krzysztof Maksimiuk	18 VII 1983–

Aneks nr 2

Wikariusze parafii ostrożańskiej

XVII wiek

Ks. Szymon Wnorowski	1668–1669
„ Krzysztof Klepacki	1678–1683
„ Walenty Krasowski	1682–1694
„ Franciszek Trojanowski	1692–1695
„ Walerian Ofiarski	1693
„ Wojciech Twarowski	1697

XVIII wiek

Ks. Michał Kazimierz Piotrowski	1710–1711
„ Franciszek Garlicki	1712–1716
„ Krzysztof Koc	1716–1749
„ Kazimierz Tadeusz Jaszczółt	1718–1724
„ Krzysztof Papiński	1719–1720
„ Maciej Niemyski	1720
„ Franciszek Stanisław Dąbrowski	1724–1726
„ Benedykt Krassowski	1754–1760
„ Ignacy Józef Niewiarowski	1757–1809
„ Jan Jamiołkowski	1761–1770
„ Kajetan Rokicki	1774–1778
„ Jan Buczyński	1780–1781
„ Szymon Jszczółt	1783–1785
„ Stanisław Jamiołkowski	1793–1794

XIX wiek

Ks. Franciszek Szymborski	1801–1807
„ Gelazy Osmólski	1807–1815
„ Tomasz Smoniewski	1815–1818
„ Walenty Nawrocki	1819
„ Leon Kryński	1819–1820
„ Andrzej Kiersnowski	1821–1827
„ Roch Boguczewski	1827–1830
„ Stanisław Włodkowski	1830–1834
„ Antoni Zakrzewski	1834–1839
„ Piotr Lebiedzinski	1839
„ Dominik Olędzki	1839–1840
„ Łukasz Tymiński	1840–1848
„ Baltazar Jaszczółt	1848–1849
„ Szymon Koc	1850–1852
„ Aleksander Sidorowicz	1852–1862

XX wiek

Ks. Adolf Kozłowski	27 III 1937 – 1938
„ Michał Twarowski	1941 – 1943
„ Adolf Kozłowski	22 I 1948 – 3 VII 1951
„ Jan Wołk Karaczewski	3 VII 1951 – II 1954
„ Rudolf Jan Jaworski	II 1954 – IV 1954
„ Tadeusz Biały	I 1955 – VIII 1957
„ Piotr Grzegorzczuk	VIII 1957 – VIII 1958

„ Leopold Trofimiuk	VIII 1958 – VII 1959
„ Marian Bedbarczyk	VII 1959 – IX 1960
„ Józef Falkowski	IX 1960 – VIII 1961
„ Tadeusz Olszewski	VIII 1961 – 10 I 1963
„ Tadeusz Sosnowski	VIII 1962 – IX 1964
„ Benedykt Karpiński	10 I 1963 – 1 IV 1965
„ Witold Wierciński	VII 1963 – VIII 1963
„ Stanisław Kozłowski	VIII 1963 – VIII 1964
„ Wacław Misiewicz	IX 1964 – VII 1966
„ Bogdan Mutianko	VII 1966 – VII 1968
„ Kazimierz Wasilewski	VII 1968 – VIII 1970
„ Aleksander Mierzwiński	VIII 1970 – 19 VIII 1974
„ Stefan Pajka	19 VIII 1974 – 7 VII 1976
„ Bernard Marek Toruński	7 VII 1976 – 27 VI 1977
„ Marian Wyszkowski	27 VI 1977 – 9 XII 1980
„ Andrzej Puchalski	26 VI 1980 – 3 VII 1981
„ Tadeusz Sosnowski	3 VII 1981 –
„ Marian Wyszkowski	3 VII 1981 – 3 VIII 1982
„ Józef Barańczuk	3 VIII 1982 – 18 VII 1983
„ Zenon Bobel	18 VII 1983 –

Aneks nr 3

Wzmiankowani wyraźnie altarzyści różańcowi w Ostrożanach

Ks. Paweł Rosochacki	1673–1674
„ Walenty Krassowski	1694–1713
„ Franciszek Garlicki	1720–1724
„ Kazimierz Jaszczolt	1725–1741
„ Mikołaj Żakiey	1743–1744
„ Florian Łopuski	1746–1761

Aneks nr 4

Zakonnicy, którzy pomagali okresowo w duszpasterstwie w parafii Ostrożany

Augustianie:

O. Fabian Podstoli	1714
„ Erazm Krasowski	1809

Bazylianie:

O. Hipolit Wąsowski	
„Superior Conventus Białensis“	1762
„ Mateusz Jezierski	
„OSBM Resid. Droh.“	1771–1773
„ Martynian Białożor	
„OSBM Resid. Droh.“	1772
„ Pafnucy Kulesza	1772–1774
„ Epifaniusz Łabeński	1773
„ Izydor Jamiołkowski	1778
„ Sebastian Zaręba	1778–1779
„ Teodor Mayzner	1786
„ Józef Pietkiewicz	
„OSBM Conv. Droh.“	1793

Benedyktyni:	
O. Tomasz Smoleński	1792
„ Feliks Szczypiorski	1792
Cystersi:	
O. Jan, kapelan Kasztelana Nakielskiego	1712
Dominikanie:	
O. Jacek Pisarski	1661
„ Józef Podoliński	1719
„ Patrycjusz Żera	1743-1745
„ Albert Morzy	1791
„ Stanisław Tuppe	1791-1792
„ Alwar Ochotnikiewicz	1792-1793
Franciszkanie konwentualni:	
O. Wacław Jaraskiewicz	1673
„ Franciszek Gerhard	1701
„ Wincenty Lubowski	1714
„ Baltazar Grzybowski	1746-1748
„ Bonawentura Bogucki	1749-1751
„ Ludwik Skoczyński „Conv. Droh.”	1753
„ Ambroży Czarkowski	1755
„ Antoni Święcki	1758, 1771, 1780-1782, 1787
„ Jakub Szygowski „Conv. Droh.”	1760-1774
„ Ambroży Kłopotowski	1770
„ Franciszek Czarkowski	1771
„ Maciej Niewiarowski „Conv. Droh.”	1779
„ Stefan Dągowski	1779
„ Antoni Moczulski	1779-1780
„ Jan Ołowski	1779-1784
„ Ignacy Sutkowski	1783-1784
„ Placyd Binfeld	1785
„ Gaudenty Żera	1786
„ Roch Raczyński	1787
„ Dominik Kobyliński	1789
„ Bazyli Malinowski „Conv. Droh.”	1793
„ Modest Tchórnicki	1793
„ Klemens Tymiński	1806
„ Dominik Szmurło	1809
„ Stefan Juskiewicz	1815
„ Roch Borowski	1817
„ Bartłomiej Kutowski	1819
„ Jakub Malewski „Conv. Droh.”	1827
„ Gabriel Woyno	1827-1828
„ Karol Kudźmowski	1830-1833
„ Łukasz Tymiński	1830-1834
Jezuici:	
O. Stanisław Tarnowiecki	1669
„ Kazimierz Korecki	1712-1713, 1717
„ Kazimierz Ostrowski	1712
Lazaryści z Siemiatycz:	
Ks. Piotr Bodyni	1724
„ Piotr Gorgusz	1724
„ Mikołaj Muszyński	1724
„ Florian Dobielewski	1759
„ Jan Łokuciewski	1759
„ Ignacy Rościszewski (kleryk)	1759
„ Jakub Szaszko	1759
„ Paweł Gron	1766

„ Blażej Sikorski	
„ Marcin Wierzbicki	1766
„ Kazimierz Palusziewicz	1770
„ Stanisław Górski	1787
„ Tomasz Rawa	1818-1819
„ Jan Niegardowski	1820-1824
„ Józef Kulesza	1828
Marianie:	
Ks. Alojzy Chelstowski	1787-1788
„ Celianus Wanisek	1788
Pijarzy z Drohiczyzna:	
Ks. Jakub Olszewski „Rector Coll. Droh.”	1785, 1793
„ Wincenty Jakubowski „Praefectus”	1788
„ Eljasz Gustyniewicz	1835

SANCTUARIUM BMV IN OSTROŻANY

summarium

In hac dissertatione, quae sex ex partibus constat, historia sanctuarii BMV in Ostrożany, dioecesis in Drohiczyn exponitur: I. Primae ecclesiae in Ostrożany erectio; II. Sequentia templa; III. Imago Miraculosa Deigenetricis; IV. Cultus historia et forma; V. Parochi in Ostrożany; VI. Paroeciae territorium et incolae.

Prima ecclesia in Ostrożany sub titulo Nativitatis BMV et Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli et S. Martini Confessoris anno 1450 erecta est a fratribus Bartholomeo et Dačbóg Ostrożanensibus, quorum haec terra erat. Quamvis aedificata utpote filialis ecclesia, sed iam exeunte saeculo XV paroecialis facta est. Praefata ecclesia 250 annos perduravit. Anno 1700 castellanus Podlachiensis Nicolaus Bykowski erexit novum templum etiam ligneum sub regimine architecti Jacobi Faust de Wegrów.

Proxime ad verum accedit, ut bellorum eventus causa essent, quod iam post 58 annos novam deinceps ecclesiam aedificare necesse erat. Fundavit eam dapifer Drohiczyniensis Ignatius Ciecierski 1758 anno. Architectus huius ecclesiae Petrus Prawda de Siemiatycze erat. Templum hoc, item e ligno, septem altaribus ornatum erat, cum baptysterio pulchro et organo musico et ambona valde pulchra in cymbae piscatoris forma usque nunc existit et pro cultu Dei utitur.

Memoriam primam Miraculosae Imaginis BMV in ecclesia Ostrożanensi *Liber Inventarius Ecclesiae Ostrożanensis* ex anno 1666 revocat. Quo ex libro constat, argenteas coronas in imagines inesse atque permulta vota ex argento, quae quidem iam tunc „vetera” nuncupantur. Hoc argumento attento, quod a vero non discrepat, recte supponitur Imago Miraculosa BMV originem suam ducere ab initio XVII saeculi forte etiam XVI saeculi picta esse.

Documenta in orbem euntia non solum cultum continuum et accrescentem BMV in Imaginiae Ostrożanensi approbant, sed etiam expresse indicant ambitum eiusdem longe provinciam quae tum erat Podlachiensem pertransisse aliasque regiones Regni Poloniae Attigisse.

Ab anno 1710 liber specialis habetur ecclesiae benefactorum in quo diligenter omnia pecuniae ac rerum legata notantur, quorum longe maior pars in nexu cum imagine et altari BMV Ostrożanensis erat.

Enumerantur ergo sanationes miraculosae, singularis BMV super paroecia tutela cum circum pestilentia grassaretur, multae ex iudaismo conversiones, perduratio ipsius ecclesiae inter tot bella, quae hac regione erant, denique a morte liberatio 17 virorum die 24 m. Iunii 1941 anno, qui a Germanis in mortem iam destinati erant. Quae omnia efficiunt cultum BMV Ostrożanensis in dioecesim semper vigentem fuisse.

Annis circiter 1760 vestis argentea circa 12 kg gravis Imagini compartata est. Imago penicillo in linteo picta in documentis XVIII et XIX saeculi uti valde pulchra et vere artificie facta gloriatur.

Beata Virgo brachio sinistro Dei Filium sustinet, in dextra autem manu sceptrum tenet. Totum veste argentea tectum est. Pictor superiorem tantum speciem et figuram BMV pinxit, vestis autem reliquum totum, quod imagini defuit explebat.

Quae vestis primum e ligno facta et materia pretiosa tecta, deinde arte ficta et aurata, denique a medio saeculo XVIII tota ex argento fabricata est.

In superiore parte tabulae in fundo picturae colore sili inter nubes duo angeli pennati videntur, qui coronam super caput Deigenetricis sustinent.

Unus e parochis Leo Poraziński in documento ex anno 1744 Imaginem Ostrożanensem Deiparae ad modum „Maria Maggiore” pictam esse putat. Attamen haec similitudo valde longinqua videtur.

Temporibus insurrectionum Polonorum in XIX saeculo praefatum sanctuarium Marianum in Ostrożany centrum amoris erga patriam factum est. Ad hanc Imaginem BMV Ostrożanensis homines rerum communitandarum cupidi ante pugnam properabant, ut libertas patriae redderetur.

Partem permagnam in sustendendo et ampliando cultu BMV parochi Ostrożanenses habebant, quorum imprimis Joannes Auder (1931–1957) eminebat. Curriculum vitae eius sat insolitum erat. natus in familia Lutherana in Lettonia sub influxu Marialium devotionum domesticarum quarum primum testis et particeps erat cum in quodam nobilium villa Polona commoraretur ibique officium magistri auxiliariis exerceret, statim fidem catholicam confessus est et dein in seminarium in Riga ingressus est. Parochus postea in Ostrożany factus, cantilenas pristinas ad honorem BMV Ostrożanensis colligebat et novas ut auctor componebat. Singulari amore filiali teloque erga Deigenetricem ipse flagrans alios etiam multos ad cultum BV hoc exemplo suo inflammabat.

Testimonia quae in documentis saeculi XVIII et XIX inveniantur varias formas cultus Imaginis Miraculosae affirmant, quarum quaedam adnotandae sunt: scilicet sollemnis apertio et oblectio Imaginis nec non cantilenaes speciales, quas iam anno 1724 missionari Lazaristae utpote perpulchras mirabantur, Confraternitas S. Rosati BMV hic iam 1661 anno erecta, quae e.g. exeunte saeculo XVIII supra 1000 sodales enumerabat multaque alia. Testimonia iurata etiam hodierno tempore una voce approbant Beatissimam Virginem Salutem Infirmorum et Consolatricem Afflictorum esse.

Precationibus multis populi fidelis ac omnium Ostrożanensium parochorum commotus, imprimis autem signorum et miraculorum serie non interrupta quibus Omnipotens Deus omnipotentiam supplicentem Beatae Virginis approbat in Imagine Ostrożanensi Miraculosa, audeo conatus suscipere ut Imago Deigenetricis in Ostrożany corona papali coronatur.